

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ'NİN MESNEVÎ ADLI ESERİNDE SU METAFORU*

Adem ÇATAK**

Özet

Tarih boyunca düşünürler fikirlerinin daha iyi anlaşılmasını temin amacıyla edebi sanatlardan yararlanmışlardır. Metaforik anlatım da düşünürlerin fikirlerini ortaya koymada tercih ettikleri bir yöntemdir. Soyut kavramların aklileştirilmesi veya bundan daha öte bir zenginlik kazanması için farklı kelimeler ödünc alınması büyük önem arz eder. Bu anlatım tarzında, çoğunlukla görünür dünyada yer alan motiflerden (tabiat, bitki, hayvan vb. unsurlardan) hareketle, duyu organlarıyla algılanıp tecrübe edilemeyen konular izah edilmeye çalışılmıştır.

Tasavvufî düşüncenin etkin isimlerinden biri olan Hz. Mevlânâ da Mesnevî adlı eserinde metaforik anlatım metodunu çokça kullanmıştır. Mesnevî'nin temel anlatım biçimi metaforiktir. O düşüncelerini açıklarken metaforlardan yararlanmayı bir sanat hâline getirmiştir. Bir dil üstadı olan Hz. Mevlânâ'nın eşsiz eseri Mesnevî metaforik anlatıma sıkça başvurmasının nedeni, ifadeye üslup güzelliği vermek, anlaşılmasında güçlük çekilen konuları biraz daha anlaşılır kılmaya çalışmaktır. Mesnevî'de konuların metaforlarla dile getirilmesi anlatıma bir zenginlik ve canlılık katmıştır. Bu suretle konuya adeta yaşanılmış hissi verilerek gerçeğe uygunluk yakalanmaya çalışılmıştır. Tasavvuf düşüncesi tarihinde, tasavvufî konuların anlamsız, bulanık ve belirsiz ifadelerden kurtarılıp, anlaşılır ve net bir şekilde ortaya konulması için metaforik ifadeler kullanılmıştır. Özellikle tasavvufî düşüncenin anlaşılmasındaki zorluklar düşünülürse, metafora duyulan gereksinim daha iyi anlaşılacaktır.

Biz, bu çalışmamızda, Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'de su metaforunu hangi kavram ve düşünceleri açıklamak için kullandığını inceleyeceğiz. Bu bağlamda, Mevlânâ'nın tefekkür dünyasının şifrelerini çözmek adına küçük bir adım atmış olacağımızı ümit ediyoruz.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, su, metafor, Mesnevî, mecaz.

WATER METAPHOR IN MAWLÂNÂ JALALADDIN RUMI'S MASNAWI

Abstract

Throughout the history, philosophers and thinkers have harnessed literary arts to ensure comprehension of their ideas by others. Metaphorical expression is one of the methods preferred by thinkers to state their ideas. It is highly important to borrow different words, to transfer abstract concepts into the realm of the reason, and even more for them to gain a rich meaning beyond that. That is why, Sufis also often applied metaphorical expression. In this way of stating ideas, it is mostly aimed to clarify unperceivable subjects by utilizing concepts of perceivable world (e.g. nature, plants, animals).

Being among the most prominent figures of Sufi thought, Hz. Mawlânâ employs metaphorical expressions abundantly in his work Masnawi. Basic style of expression in Masnawi is employing metaphorical method. In his work, employing metaphors turns out to be a unique art. As a master of language, Hz. Mawlânâ applied to metaphors in his unique work, Masnawi, to attach a stylish beauty and to make difficult notions and subjects understandable. This metaphorical way of expression in Masnawi, added a richness of meaning and exhilaration. By this way, he implied the feeling of true life experience to increase the perception of reality.

In the course of history of Sufi tradition, metaphorical expressions are employed to rescue subjects of tasawwuf from meaningless, vague and ambiguous concepts and to explain them in an understandable and clear way. Especially considering the difficulty in understanding the Sufi thought, the necessity for metaphors can be grasped better. In this piece, I will analyze notions and concepts for the expression of which Hz. Mawlânâ employed the metaphor of water in Masnawi. In this context, I hope to take a small step to decrypt the encryption of Hz. Mawlânâ's world of reflection.

Key Words: Mawlânâ, water, metaphor, Masnawi, figurative expression.

* Bu makale, 15-16 Ekim 2014 tarihlerinde Urmiye – İran'da düzenlenen "III. Uluslararası Mesnevi Sempozyumu - Barış ve Dostluk Elçisi Olarak Mevlana-" Sempozyumunda sunduğum bildirimini genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, (ademcatak@hotmail.com)

Giriş

Tarih boyunca düşünürler fikirlerinin daha iyi anlaşılmasını temin amacıyla edebî sanatlardan yararlanmışlardır. Metaforik anlatım da düşünürlerin fikirlerini ortaya koymada tercih ettikleri bir yöntemdir. Soyut kavramların somutlaştırılması veya bundan daha öte bir zenginlik kazanması için farklı kelimelerin ödünç alınması büyük önem arz eder. (Cebecioğlu 1998: 128) Bu anlatım tarzında, çoğunlukla görünür dünyada yer alan motiflerden (tabiat, bitki, hayvan vb. unsurlardan) hareketle, duyu organlarıyla algılanıp tecrübe edilemeyen konular izah edilmeye çalışılmıştır. (Ögke 2007: 20)

Metafor kelimesi, bir edebiyat terimi olan istiarenin anlamdaşı olarak kullanılır. Yunanca “öte” anlamına gelen meta sözcüğü ile “taşımak, aktarmak, götürmek” manasındaki phore kelimesinin bileşiminden oluşmuştur. (Edward 1972: 284) Metafor, “Bir deyiimi/ifadeyi, anlamlı bağlantısı olan bir başka deyim/ifade ile mecazî olarak anlatmak” şeklinde tanımlanır. (Güçlü vd. 2002: 458; Çağbayır 2007: 3173) Metafor; bir şeyi veya bir fikri ona çok benzer niteliklere sahip başka bir şey ile genelde “gibi” ve “benzer” sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak için kullanılan sözcük ya da sözcük kümesidir. Başka bir deyişle metafor; bir kavramı, kelimeyi, terimi, olguyu daha güzel ve iyi anlatmak amacıyla, başka bir anlamda olan bir sözcükle, ilgi kurularak benzetme yoluyla kullanılmasıdır. (Aydın 2006: 10)

Mecaz, istiare, teşbih, kıyas, mesel, kinaye ve sembolik imgelem gibi edebî söz sanatlarını da içine alan metafor, daha çok şiir ve belagat alanlarında kullanılan edebî bir sanat olarak görülmekle birlikte, felsefe ve düşünce alanında kendisine sıkça başvurulmuş bir anlatım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Ögke 2007: 20)

Tasavvufî düşüncenin etkin isimlerinden biri olan Mevlânâ da *Mesnevî* adlı eserinde metaforik anlatım metodunu çokça kullanmıştır. *Mesnevî*'nin temel anlatım biçimi metaforiktir. (Nesterova 2011: 6) O düşüncelerini açıklarken metaforlardan yararlanmayı bir sanat hâline getirmiştir. Bir dil üstadı olan Mevlânâ'nın eşsiz eseri *Mesnevî*'de metaforik anlatıma sıkça başvurmasının nedeni, ifadeye üslup güzelliği vermek, anlaşılmasında güçlük çekilen konuları biraz daha anlaşılır kılmaya çalışmaktır. *Mesnevî*'de konuların metaforlarla dile getirilmesi anlatıma bir zenginlik ve canlılık katmıştır. Bu suretle konuya adeta yaşanılmış hissi verilerek gerçeğe uygunluk yakalanmaya çalışılmıştır. (Çiçek 2003: 296)

Tasavvuf düşüncesi tarihinde, tasavvufî konuların anlamsız, bulanık ve belirsiz ifadelerden kurtarılıp, anlaşılır ve net bir şekilde ortaya konulması için metaforik ifadeler kullanılmıştır. Özellikle tasavvufî düşüncenin anlaşılmasındaki zorluklar düşünülürse, metafora duyulan gereksinim daha iyi anlaşılacaktır.

Su

İnanç ve kültür dünyasında su, hayat, sonsuzluk, bereket ve kutsallığı ifade eder. Sahip olduğu bu anlam zenginliği dolayısıyla su, birçok mitoloji ve dinî düşünce içerisinde her zaman var olagelmıştır. (Gürkan, 2009: 442)

Su, her şeyin kaynağı olması yönüyle de büyük bir değere sahiptir. O, bütün kaynağı içinde bulunduran, bütün cinslerin kendisinden meydana geldiği, varlıkların gerek geri çekilmesiyle gerekse dünyanın tamamen yok olmasıyla tekrar döneceği ilk

cevheri simgeler. Bütün bu özelliklerinden dolayı su “*fos et origo*” yani bütün varoluşun kaynağı kabul edilir. (Eliade, 2005: 167)

Ayrıca su, belli bir şekilde sahip olmadığından tüm şekilli varlıklardan daha güçlü kabul edilir. Çünkü su, hem her şeyi değiştirir ve yeniler hem de su içindeki hiçbir şey önceki halini devam ettiremez. (Kıyak, 2013: 23)

İslam öncesi Türkler, Gök Tanrı inancına sahip olmakla birlikte tabiatta bir takım gizli kuvvetlerin ve güçlerin varlığına da inanmakta ve bunları birer ruh olarak tasavvur etmekteydiler. Bu tabiat ruhları, Orhun kitabelerinde “*yer-su (yer-sub)*” şeklinde ifade edilirdi. (Kafesoğlu, 1987: 90; Ocak, 1983: 91) Aynı inanışa, Uygurlarda “*yir-suv*” adı altında rastlanmaktadır. (Arık, 2005: 65)

Bu inanışta, üzerinde insanların yaşadığı yer, insanlara iyilik yapan ruhlar cemiyeti şeklinde şahıslandırılır ve yer-su adı altında kutsal kabul edilirdi. İnsanlar bu mekânlardaki kutsala ulaşmak ve bereketi temin etmek için bazı teberrularda bulunurlardı. (Tokarev, 2006: 95)

Su, Türklerin inanç ve kültür dünyasında her zaman büyük bir anlam ve değere sahip olmuştur. Tarihi süreçte Türkler suya, temsil ettiği özelliklerinden hareketle farklı anlamlar yüklemişlerdir. Türk düşüncesinde su, ilk varlık veya varlıkların özü olarak kabul edilir. Diğer bir ifadeyle Türkler suyu, yaratılışın ilk ve temel nüvesi olarak kabul eder. Bu anlayışa göre evren, kozmostan önceki düzensiz kaos malzemesinden (sudan ve topraktan) yaratılmıştır. Su, bu özelliği ile evrenin oluşmasına sebep olan temel unsur olarak görülür. (Bayat, 2007: 88)

Türk düşünce sisteminde suyun en önemli özelliklerinden biri de hayatın, verimliliğin ve bereketin kaynağı olmasıdır. Hatta gökten inen su (yağmur), günümüz Türk toplumları tarafından rahmet diye anılmakta ve özellikle bahar mevsiminde bereketi temsil etmektedir. Çünkü toprak ve insan, su ile hayat bulmakta ve tabiat onunla canlılık kazanmaktadır. Denizdeki istiridyeler incilerini, toprak altındaki yılanlar zehirlerini aynı nisan yağmurdan almaktadır. (Pala, 2009: 443) Ayrıca yağmur olarak ise su, doğurganlığı ve Allah'ın gücünü sembolize etmektedir. (Akman, 2002: 2)

Suların şekilsizliği, akıcılığı, enginliği, kâinattaki her şeyin özü ve kaynağı olması vb. özelliklerinden olacak ki Türkler, bir kısım suların insana ebedilik ve sonsuzluk bahsettiğine inanırdı. Eski Türkçede ebedilik ve sonsuzluğa erişmeyi “*mengü mengülük*” kelimeleri karşılardı. Kuzeydeki Başkurt Türklerine göre “*Semrük*” adlı çiftbaşlı kartal, “*mengülük suyunu*” içtiği için ölmemiş ve Kaf dağında yaşamaktaymış” ifadesinde de suyun ölümsüzlük bahsettiği anlaşılmaktadır. (Ögel, 2010: 327, 330)

Türk kültüründe su ile bilgelik arasında bir ilişki kurulmuştur. Örneğin Kutadgu Bilig'de suyun bu özelliğine işaret eden şu ifadeler dikkat çekicidir:

“*Üyük çim osuglug bolur bilgeler (Bilgeler sulak yerlere benzer)*”

“*Çıkar suv kayuda adak tepseler (Nereye ayak vururlarsa oradan su çıkar)*” (Yusuf Has Hacib, 2008: 247)

Kur'an-ı Kerim'de de sudan bahsedilir. “Tüm canlıları sudan yarattık.” (Kur'an, 21: 30) ve “Gökten indirdiğimiz su ile sizi suladık.” (Kur'an, 15: 22) ayetleri su hakkında ifade edilen hakikatlerin başında gelir.

Kur'an'a göre ne ki canlıdır suya muhtaçtır. Su hangi ölüye ulaştı da onu diriltmedi? Ölü toprağı diriltten de ölü kalpleri diriltten de sudur. “Sen yeri kuru ve ölü görürsün. Üzerine suyu indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her sınıftan göz alıcı bitkiler bitirir.” (Kur'an, 22: 5) Hangi gönle Rahman'ın hidayet suyu ulaştı da onda çeşit çeşit çiçekler açmadı?

Allah yarattığına sahip çıkar. Başkasına muhtaç etmez. “Gökten temiz bir su indirdik. Ki onunla ölü toprağı diriltelim ve yarattığımız hayvanları ve birçok insanları onunla sulayalım.” (Kur'an, 25: 48-49)

Su, Rezzak-ı âlem'in Rezzaklığına ve Vehhablığına nişanedir. Allah bütün mahlûkatı nasıl hesaba çekecek diye sorulunca Hz. Ali, “Nasıl rızıklandırıyorsa öyle” demiştir. Tüm böceklerin, bitkilerin ve hayvanların ihtiyacı olan suyu yaratan yanlarına kadar götüren, içebilecekleri tat ve kıvamda halk eden ve bir gün olsun birisini unutmayan Rabbimin Rezzaklığına aynadır su. “Bulutlardan şarıl şarıl su indirdik” (Kur'an, 78: 14) fermanı Allah'ın verişindeki karşılıksızlığı bolluğu ve Vehhablığını anlatır. “Söyleyin bana, içtiğiniz suyu. Onu buluttan siz mi indirdiniz yoksa onu indirenler biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu yapardık, şükretseniz ya.” (Kur'an, 56: 68-70)

Aynı su ile sulanan bahçelerde çeşit çeşit meyveler yetişir. Kiminde kiraz, kiminde nar, kiminde elma. Her ağaç meyvesinde özünü yansıtır. Cevherini açık eder. “Üzüm bağları, ekinler, çatalı ve çatalsız hurma bahçeleri vardır. Bunların hepsi aynı su ile sulanır.” (Kur'an, 13: 4) Hz. Peygamber (s.), aynı suyu Hz. Ebubekir'in de kalbine döktü, Hz. Ömer'in de. Hz. Osman da hayâ, Hz. Ali de ilim, çiçek verdi. Sıdk meyvesi Hz. Sıddık'ta, adalet Hz. Ömer'de yeşerdi. Ebu Leheb de suya muhatap oldu. Hiç bir şey yeşermedi. Özü, cevheri mümbit değildi. Su aynı su idi. “İnsanlar madenler gibidir.” (Buhârî Menâkıb: 41; Müslim Birr: 160 buyurdu, bunu gören Efendim. “Toprağı iyi olan yerin bitkisi, Allah'ın izni ile bol ve güzel çıkar. Toprağı kötü olan yerin bitkisi ise az ve yararsız çıkar.” (Kur'an, 7: 58)

“Allah gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarınca doldu, taştı.” (Kur'an, 13: 17) Her can kendi gönlü kadar doldurdu testisini. Su var cennete götürür, su var cehenneme. Su var bir yudumu bütün dünyanın mülküne değer. Su var umman bile olsa bir damla gözyaşının şerefine yetişemez. Su var can verir, huzur verir. Su var boğar, öldürür. Su var Rabbi'nin emriyle coşar taşar da Hz. Nuh'u (as.) kurtarır. Hz. İbrahim'e (as.) göl olur.

Tasavvufî düşüncede de suya farklı anlamlar yüklenmiştir. Âşıkların gönülleri yanmasaydı, su olmazdı. Su, âşık demektir ki, onların gönüllerinin yanmasından dolayı dünyada su vardır. Gönül, suya benzetilir ki, “su gibi berrak olmalı gönül” denilir. Dolayısıyla su kana kana içilir. Bu sebeptendir ki gönül, su gibi aslına olan muhabbetten dolayı âşıklar gibi coşkunlaşır, cezbeye kapılır. Tasavvufta *Marifet Kapısı*'nın sembolü sudur. Gönül yolunda en sondan bir önceki mertebe olan Marifet Kapısı, hakikatine sadık kalan insanın cevherinden dolayı su ile ifade edilir. Bu safha âriflere mahsustur. Ârifler gibi bu yolda ilerleyen su gibi arı, duru olmak gerekir. İnsan kendini bilirse su gibi sırrına kavuşur ve Hak ile bir olur. (İlbey, 2014: 1)

Hz. Mevlânâ da suyu değişik anlam kalıpları içinde kullanmıştır. O, Mesnevî adlı eserinde birçok düşüncesini anlatmak üzere bol miktarda su metaforundan yararlanmıştır. Şimdi Mesnevî'de su kavramının metaforik anlamlarını inceleyelim:

Aşk Anlamında

Hz. Mevlânâ, aşk-ı ilahî'yi anlatmak üzere su metaforunu kullanır. İnsan Allah vergisi olarak kendisinde mevcut olan aşk potansiyelini doğru kullanmalı, onu doğru alana yönlendirmelidir. Kendisindeki bitmek tükenmek bilmeyen bir deniz misali aşk-ı ilahîyi başkalarına anlatmaktan bigane kalmamalıdır. Bununla birlikte aşkı yanlış yerlere yönlendirmekten kaçınılması gerektiği ise (Soysaldı 2006: 108) suyun telef edilerek bağın susuz kalması metaforuyla anlatılmak istenmiştir. Mevlânâ şöyle der:

“Kendini bulup da, gönlün hakikat cennetine ulaşınca, onunla birleşince, artık aklını başına al! Duyduklarını başkalarına da duyur! Duygunu, bilgini dök, boşalmadan korkma! Cenab-ı Hakk bu sebeptendir ki, hakikati başkalarına duyurması için Peygamber Efendimiz’e: “Ey doğru sözlü, doğru özlü habibim söyle!” emrini verdi. Söyle, çünkü bu hakikat denizi bitmez, tükenmez bir deryadır. Yine “Susun!” diye emir verildi. Yani kendinize gelin de suyunuzu telef etmeyin, bağ susuz kalmıştır.” (V: 3197-9)

Bu beyitte A‘raf Suresi’nin 204. ayetine işaret vardır. Bu beyitte geçen “su”, hakikati, aşk-ı ilahîyi, manevî zevki ifade etmektedir. Bağ ise ruhun, gönlün sembolüdür. “Suyunuzu telef etmeyin!” demekle, “Hakikati ve ilahî aşkı bırakıp, boş laflarla, manasız sözlerle vakit geçirmeyin ve ruhunuz susuz kalsın, onun ihtiyacı olan manevî zevki, ibadeti ve hakikati ona verin, boş yere konuşmayın, susun!” denilmek istenmiştir. (Mevlânâ, 2006c: 258)¹

Su metaforunu kullanarak aşkı anlatmak isteyen Mevlânâ, susuzun su aramasından hareketle aşk, aşık ve maşuk arasında bir ilişki kurar. Ona göre susuzun suyu aradığı gibi su da susuzu arar. Bu bağlamda aşık maşukunu ararken maşuk da aşığını aramaktadır. Aslında aşığın aşkının sebebi de maşukun aşığı kendisine çekmesi, onu istemesidir. Bu düşünce Mevlânâ'nın dilinden şöyledir:

“Kimi âşık görürsen, bil ki o, maşuktur. Yani seven kişi aynı zamanda sevgilidir. Çünkü seven kişi, bir bakımdan âşık ise, bir bakımdan da maşuktur. Bu dünyada, susamış kişilerin su aradıkları gibi, su da dünyada susamışları arar.” (I: 1740-1) *“Susuz bir kimse; “Ey tatlı su, neredesin?” diye inler, feryat eder. Su da; “Ey susamış olan, ey su isteyen kişi, neredesin?” diye inler, ağlar durur. İçimize düşen bu susuzluk, suyun bizi istemesinden, bizi kendisine çekmesinden ileri gelmektedir...”* (III: 4398-9)

Âlem Anlamında

Mevlânâ âlemi saf ve duru bir suya benzetir. Bu metaforik anlatımda duru ve saf suyun üzerinde zuhura gelen eşkal ve görüntüler ise Allah'ın sıfatlarını temsil eder. Âlem, Allah'ın sıfat ve isimlerinin tecelli aynası olmak bakımından bir tecelligah-ı ilahî'dir. (Aşkar 2010:253) Mevlânâ bu düşüncesini şöyle ifade eder:

“Sen; şu halkı, dünyayı ve bütün yaratılmış şeyleri saf, duru bir su gibi bil; o temiz ve berrak suda büyüklük, kudret ve kuvvet sahibi Cenab-ı Hakk'ın sıfatları parlamaktadır! Bilgileri de, adaletleri de, lütufları da gökteki yıldızlar gibi akarsuyun içine aksetmiş, orada görünmektedir! Yani, göklerdeki yıldızlar saf bir suyun içinde nasıl görünürlerse, Hakk Teâla hazretlerinin isimleri ve sıfatları da, bu yarattıklarının vücutlarında öyle görünmüş ve tecelli kalmıştır!” (VI: 3172-3)

¹ Bu şekilde verdiğimiz dipnotlar, Şefik Can'ın *Mesnevi Şerhi*'ndeki kendi ifadeleridir.

İnsanın Ruhu/Canı Anlamında

İnsan, beden ve ruhtan müteşekkildir. İnsanın ruhu bedeninde bulunur ve bedenine bağlıdır. Beden aşikâr olduğu halde ruh gizli ve derunîdir. Ruhun hangi sıfat ve özelliklere sahip olduğu, ancak beden vasıtasıyla ortaya koyduğu söz, davranış ve tutumlarına bakılarak anlaşılabilir. Bu düşünceyi, testi ve su metaforuyla anlatan Mevlânâ, bedeni testiye ruhu ise testideki suya benzetir. Kişinin tüm tutum, söz ve davranışları ise testideki suyun kabarcıkları ve hareketleri mesabesindedir. Benzer bir metafor olarak Mevlânâ bedeni tandıra, ruhu ise tandırda pişen yemeğe benzetir. Yemeğin cinsini ele veren çıkardığı kokusu ve köpüğüdür. Mevlânâ, bu düşüncesini şöyle dillendirir:

“Sen, kendin, testiye benzeyen bedeninde su gibisin; yaydığın dedikodu, yaptığın barış ve savaşın da sudaki kabarcıklar gibidir! Ey akıllı kişi; bu şekiller, bu suretler, akarsuyun üstündeki kabarcıklara benzer! Yahut da içteki sırlar dışarı çıkıncaya kadar, içteki suyun üzerindeki köpükler gibidir! Tandır içinde pişen yemeğin ne çeşit yemek olduğunu kaynayışı, çıkardığı köpüğü ve kokusu belli eder! O yemeğin tatlı veya ekşi oluşu, gence de, ihtiyara da öyle görünür; her nasılsa kendini öyle belli eder! Tıpkı bunun gibi, insanların canları, iç yüzleri de yaptıkları işlerden, sözlerinden belli olur! İnsanın canı, mertebe bakımından nasıldır, nedir; mümin midir, kâfir midir, veli midir; işinden, sözünden anlaşılır!” (VI: 30-6)

Bedeni testiye, ruhu da testideki suya benzeten Mevlânâ, aynı metaforik anlatımı başka bir anlam için de kullanır. İnsan bedenini beş musluklu bir küpe, duyguları ise bu küpün içindeki suya benzetir. Bu düşünceye göre duygular, insanın beş duyusundan kaynaklanan sulardır. O halde insanın içindeki duygu sularının kirlenmemesi ve korunması gerekmektedir. Sevgi denizinin suyunun testiye sızabilmesinin ön şartı ise bu suyun kirlenmeden temiz olarak kalmasıdır. Bunun yolu ise beş duyu yollarının kapatılması ve aşk yoluna girilmesidir. Mevlânâ bu düşüncesini şöyle ifade eder:

“Aslında bizim, birçok isteklerle çevrilmiş, ihtiyaçlar arasında sıkışıp kalmış olan bedenimiz içinde de duygularımızın acı suyu vardır. Allah'ım! Cennet karşılığında, müminlerin canlarını, mallarını satın aldığın gibi, kereminle, bizim şu küpümüzü, testimizi de kabul buyur. Şu beş duygudan meydana gelen, şu beş musluklu beden testisinin içindeki suyu, her çeşit kirliliklerden, pislikten sen koru, sen temiz tut... Bu beden testisindeki suyu, kirlenmekten koru da oraya hakikat denizinin, sevgi denizinin suyu sızsın. Böylece, testim, aşk denizinin coşkunluğunu, huyunu alsın. Ey hakkı arayan kişi, sen vakit geçirmeden duygu musluklarını kapa ve testiye aşk küpünün suyu ile doldur.” (I: 2708-15)

Ruhu suya, bedeni ise toprağa benzeten Hz. Mevlânâ, insanı da su ve topraktan yapılmış kerpice benzetir. Sadece su kullanılarak bir insanın kafasının yaralanamayacağını, sadece toprak serpererek de yine yaralamanın gerçekleşmeyeceğini ancak su ve toprağın karıştırılarak yapılan kerpicingin düşmanın kafasını yaralayacağını söyleyen Mevlânâ, bu anlatımıyla insanın sadece ruh veya sadece bedenle kendisinden beklenen vazifeyi ifadan aciz kalacağını izah etmek ister. Ona göre insan ancak ruh ve bedeniyle bir bütün olarak insandır.

Ayrıca Mevlânâ aynı metaforik anlatımdan faydalanarak ölüm gerçeğini de izah eder. Buna göre kerpiç bir kenara bırakılır ve üzerinden zaman geçerse kerpicingin yapı taşlarından biri olan su, diğer yapı taşı olan topraktan ayrılır. Su, ait olduğu yücelikler alemine, göklere giderken toprak da yine aslına döner. Şöyle der:

“Ruh, bedensiz iş göremez. Beden de ruhsuz olunca soğur, donar. Bedenin meydandadır, görünüyor, fakat ruhun gizlidir. Birisinin başına toprak saçsan, baş kırılmaz, suyu başına döksen, baş yarılmaz. Eğer sen su ve toprakla birisinin başını yarmak istiyorsan, su ile toprağı birbirine karıştırıp kerpiç yapman lazım. Başını yarıdın, kerpicini bir tarafa attın mı, zamanla kerpiçteki su aslına gider. Her şeyin birbirinden ayrılma gününde de, kerpiçteki toprak da zamanla çözülür, dağılır, aslına, toprağı döner. Bunun gibi insan bedenindeki ruh zamanı gelince göklere yükselecek, beden de çürüyecek, dağılacak; aslına, toprağı karışacaktır.” (V: 3423-7)

Hiz. Mevlânâ, Allah'ın topraktan yaratığı insana, bir katre su mesabesindeki ruh-ı ilahî'yi üfleyerek onu aziz ve muhterem kılmasını ise şöyle anlatır:

“Allah sana gizlice öyle bir şey verir ki, dünya halkı sana karşı yerlere eğilir. Adı bir taşa bir hüner, bir değer vermiş, onu altın yapmıştır da, halkın gözünde aziz ve muhterem kılmıştır. Bir katre su, Allah'ın lütfu ile inci olur. Altından ziyade değer kazanır. Şu insan bedeni topraktan yaratılmış olduğu halde, Cenâb-ı Hakk ona, kendinden bir şey, bir parlaklık verdi de, insan o parlaklık ile dünyayı kaplamakta, âlemi zapt etmekte, akıl almaz işler başarmakta, manevi bir ay gibi parlamakta üstat oldu.” (III. 3488-91)

Anlaşılabacağı üzere aslında topraktan yaratılan insanı değerli kılan keyfiyet, Allah'ın ona kendisinden bir parlaklık, bir ruh vermesidir. Denize yağın bahar yağmurlarından bir damla su Allah'ın lütfu ile bir midyenin içinde nasıl inci haline geldiye topraktan yaratılmış insan da Allah'ın kendisine nefh ettiği ruh-ı sultan sebebiyle muhterem ve aziz olmuştur. (Akseki 2004: 384)

“Beden ırmak yatağı; ruh da ondaki akar suya benzer. Ruhun sembolü olan su akıp gitmededir. Sen ise "Duruyor." dersin. O koşup gitmededir; sen ise "Oturmuş kalmış." dersin. Suyun derelerden, arklardan akıp gittiğini görmüyorsan, onun üstündeki yeniden yeniye yığılan şu çerçöp nedir? Hiç değilse onlara bak! Ey insan! Senin çerçöpün de düşüncelerindir. Her an sana dokunulmamış, alınmamış, kızıoğlan kız, çeşitli şekillere bürünmüş düşünce gelir gider. Suyun yüzü de, düşünce ırmağı da akıp giderken, sevimli sevimsiz, güzel çirkin, bir çok çerçöpü de sürükler, onlardan bir türlü kurtulamaz. Tertipleyen öyle tertiplemiştir. Aslında hakikat bahçelerinden akıp gelen bu ırmağın üstüne, gayb âleminin meyvelerinden kabuklar düşer. Sen o kabukların özünü, meyvesini suyun içinde ara! Çünkü o su hakikat bağından gelmektedir. O meyvelerden bazıları kabz (acı), bazıları bast (tatlı) dır; bazıları insana yolunu şaşırtır, "dalalet"e sürükler, bazısı doğru yola, "hidayet"e ulaştırır.” (II: 3293-8)

Dikkat edilirse görülür ki, bu beyitlerde Hiz. Mevlânâ bazı benzetmelerle hakikati; hayatımızda karşılaştığımız acı tatlı her şeyin ilahî bir tecelli eseri olduğunu anlatmaktadır. Bedenimiz bir ırmak yatağına, ruhumuz da o ırmaktaki suya benzetilmiştir. O su hakikat padişahının, yani Allah'ın has bahçesinden, ezel bahçesinden gelmektedir. Fikirler, hatıralar, hayatta başımıza gelen şeyler, meyve kabuklarına; Allah'ın isimleri ve sıfatları da o kabukların özüne, içine teşbih edilmiştir. Ey talip! Ey hakikat yolcusu! Ey Hakk âşığı! Sen kendini bu hayat suyunun, bu ruh ırmağının kenarına oturmuş farz et! Önüne gelen kabukları yakala, kır, içine bak; içinden çıkan meyve acı mı, tatlı mıdır; ona bak! O meyve tatlı ise, senin hoşuna gitti ise, onu Hakk'ın "Bast" isminin bir tecellisi bil! Eğer acı ise, sana sıkıntı ve üzüntü verdi ise, o meyve; "Kabz" isminin mazharı olmuştur. Böylece sana gayb âleminden, o görünmez bahçenin

meyvelerinden rûh ırmağı senin için neler getiriyor, onların hepsi sana, o padişahlar padişahının ezel bahçesinden gelen ve O'nun güzel isimlerinin ve sıfatlarının birer tecellisidir. Böylece bil ki; hayatta başına gelen her şey, hep O'nun mübarek isimlerinin birer tecellisidir. Bu sebeple O'nun gönderdiği her şeye razı ol da; "Hoştur bana senden gelen / Ya gonca yahut diken / Lütfun da hoş kahrın da hoş." de. (Mevlânâ, 2006a: 504)

Hız. Mevlânâ insan ruhunu suya benzetirken nefsanî düşünceler ve bedene ait duyguları da su üzerinde biriken çerçöpe benzetir. İnsan, kendini/ruhunu tanımak istiyorsa aklını kullanarak nefsanî düşüncelerden ve bedensel duygulardan kurtulmalıdır. Mevlânâ şöyle der:

"Bedene ait duygular, nefsanî düşünceler; berrak, duru bir su gibi olan ruhumuzun yüzünü çerçöp gibi kaplamıştır. Aklın eli, o çerçöpü bir yana atarsa o zaman su, aklın önünde belirir, meydana çıkar. Derenin yüzündeki çerçöp, su kabarcıkları gibidir. Onlar bir yana gidince su belirir." (III: 1826-8)

Bunun gibi, bu suret âlemini, bu dünya nimetlerini; idrak eden duygularımızdan kurtulsak, o zaman hakikat âlemi meydana çıkar. Bu halin aksine hisler galeyana gelince akıl, mantık (sağduyu) susar. Hislerin, duyguların kaynaşması, ruhumuzun saf, duru, tertemiz suyunun üstüne çerçöpün toplanması demektir. Bu beyitlerde akl-ı selim ile duyguların savaşı anlatılmaktadır. (Mevlânâ, 2006b: 157)

İnsanın nefsanî düşüncelerle baş edemeyişi onun ruhunu bedeninde mahpus eder. (Sözen 2006: 88) Bu düşüncüyü Mevlânâ, balçık ve balçığın içindeki su metaforuyla anlatır. Balçık, nefsin istek ve arzularını, balçığın içindeki su ise ruhu temsil eder:

"Balçığın içindeki su, denize gitmeyi, aslına kavuşmağı ister ama balçık suyun ayağını sımsıkı tutmuştur. Onu kendine çeker, bırakmaz. Eğer su, yani ruh, ayağını balçığın elinden, yani bedeninden kurtarırsa balçık kurur, su da hür ve bağımsız bir hale gelir. Gerçek bir insan olmak için mal, mevki, yemek, içmek gibi şeylere gerektiğinden fazla düşme ki, onların kölesi olmayasın. Servete, mala, mevkie âşık olan gönül, bu balçığa, bu kapkara suya yenilmiş, alt olmuştur." (II: 2254-5; 2260-2)

Ruhu su metaforuyla anlatan Mevlânâ, insan ruhunun vuslattan ayrı kalmasının tehlikesini ise yine testi içindeki su metaforuyla izah eder. Testi içindeki suyu denizden uzak tutmamak gerekir ki su bozulup kokmasın. Denizden ayrı kalan testideki su bir müddet sonra tazeliğini, berraklığını ve letafetini kaybedecektir. Mevlânâ şöyle seslenir:

"Testideki suyu denizden ayırma, denizden uzak tutma ki, içindeki tatlı su kokmasın, içilmez bir hale gelmesin! Yani; canımız testideki su gibi olduğundan, onu vahdet denizinden uzak tutarsan perişan olur! Çünkü, büyük sulardan yardım görmeyen, kendisine su katılmayan durgun su hoş olmaz; güzel rengi de gider, güzel kokusu da, güzel tadı da gider, bozulur!" (VI: 37-9)

Şeyh Anlamında

Hız. Mevlânâ, su metaforunu farklı birçok manayı izah etme sadedinde kullanmıştır. Bu kavramlardan biri de şeyh-i kamil kavramıdır. Kamil şeyhi bir akarsuya benzeten Mevlânâ, diğer insanların şeyh hakkındaki eleştiri ve çekiştirmelerini ise suyun üzerinde akıp giden ve suyun saflığına bir halel getiremeyen çerçöpe benzetir. Bu fikrini şöyle dillendirir:

“O mübarek şeyh, ezelle de, ecelle de hoştu. İkisinden de tat almada, neşelenmede idi. İyi insanların da, basit insanların da kınamalarından, kendisini çekiştirmelerinden üzülüyordu. Ruh bir adamın yüzüne tatlı tatlı gülerse, gönülde bulunan, kendisinden memnunsâ, o adama halkın surat asmasından, ekşi yüz göstermesinden ne zarar gelir? Mehtaplı bir gecede, köpeklerden ve onların havlamasından ayın ne korkusu olur? Köpek kendi vazifesini yapar, ay da yüzündeki nuru yerlere yayar. Herkes kendi işini görür. Su, çerçöpün hatırı için kendi saflığını bırakmaz. Çöp, çöpçesine suyun üstünde akar gider. Duru su da, bulanmadan akar durur.” (II: 412-9)

Aynı şekilde kâmil şeyhi suya benzeten Mevlânâ, şeyhi hor görüp onunla kavga eden, ona haset eden kimseyi ise ateşe benzetir. Bu metaforik anlatımda şeyh ezel denizi olarak tanımlanmakta ve insanları yakan ateş olarak tanımlanan kötü kişiyi korkutmaktadır. Ateş su ile korkutulabilir çünkü su ateşi söndürür bununla birlikte su ateşten bir zarar da görmez. Mevlânâ şöyle der:

“Ey kâmil insanı, veliyi hor gören, yüzü yıkanmamış pis adam, ne yapıyorsun? Kiminle kavga ediyorsun? Kime haset etmekte? Sen bir aslanın kuyruğu ile oynuyorsun; sen meleklere saldırıyorsun. Şer nedir bilmeyen, tamamıyla hayırdan ibaret olan şeyhe ne diye kötü söylüyorsun? Kendine gel de, o alçalışı kendin için yükseliş sayma! Kötü kimdir? İş, insanları ateş gibi yakan bir haydut. Şeyh kimdir? Ezel denizinin ta kendisi. Ateş her zaman su ile korkutulur. Çünkü onu söndürür, onun düşmanıdır. Fakat su yanmaktan, alevlenmekten hiç korkar mı? Sen de ezel denizi olan şeyhin karşısında ateş gibisin.” (II: 3340-4)

Mevlânâ, suyun yeryüzündekileri temizlemek üzere gökten yağdırıldığını, bu vazifesini yerine getirdikten sonra kirlendiği için tekraren göklere çıkarılarak temizlendiğini ve bu şekilde yeryüzündeki temizleme işine devam ettiğini anlatır. Bu anlatımıyla o, şeyh-i kâmil'in Hakk katından manevi bir temizlik ile dünyada irşat vazifesini deruhte ettiğini, kendisinin ise Hak katında temizlendiğini anlatmak ister:

“Yeryüzündekilerin pisliklerini temizlemek için gökyüzünden yağmur yağdırır. Su bir yerde uzun müddet durgun bir halde kalırsa, pislenir, kokar. Öyle bir hale gelir ki, duygu ondan iğrenir, onu istemez. Sonra Cenâb-ı Hakk, o kirlenmiş suya acır da, o suyu buharlaştırır, yağmur olarak denizlere yağdırır, böylece de lütfu ve keremi ile suyu su ile yıkar, yine tertemiz su haline sokar. O su ertesi yıl, eteğini sürüyerek gelir. Birisi ona; “Ey su sen nerede idin?” diye soracak olursa, der ki: “Hoşluklar, temizlikler denizinde idim. Ben burada, yeryüzünde kirlenmiştim, pistim, gökyüzüne çıktım, yine temizlenip geldim de, yağmur halinde toprağa yağdım.” Su kirliliğe seslenir de der ki: “Ey kirliler, ey pisler, haydi bana gelin, çünkü ben Allah huyu ile huylandım. Yani Cenâb-ı Hakk candan ihlâs ile tövbe eden kulunu nasıl günah ve pisliklerden temizlerse, ben de öyle maddî pislikleri temizlerim.” (V: 199-204)

Hareketsiz kaldığı için bozulmuş, kirlenmiş suları Cenâb-ı Hakk bol yağmur suları ile seller halinde harekete geçirir. Onları asılları olan denize ulaştırır. Sonra güneş buharlaştırır, onları göklere yükseltir. Göklere çeker. Tozdan, topraktan, kirlilerden temizlenmiş buhar haline gelmiş su, yine yağmur halinde yeryüzüne düşer. Bu semboller, Cenâb-ı Hakk'ın salaha kavuşturmak istediği günahkâr kullarına karşı gösterdiği merhameti ve sevgiyi ifade etmektedir. (Mevlânâ, 2006c: 34)

Şeyh-i kamilin kimseyi ayırt etmeden herkesi irşat etmeye çalışmasını suyun her türlü pisi ve pisliği temizlemesiyle açıklar. Su her türlü kirliliği temizler, kendisi kirlenince ise bütün temizliklerin kaynağına giderek temizlenir:

“Ey kirlî kişi senin pisliğini, çirkinliğini kabul ederim. Seni reddetmem, ben şeytanı bile melek gibi tertemiz bir hale sokarım. Ben yeryüzünde kirlenince, tekrar oraya, bütün temizliklerin asıl kaynağı olan tarafa, göklere giderim. Yeryüzünde kirlenmiş olan hırkamı soyunurum. Onu başımdan çıkarır atarım. Hakk bana yine temiz bir elbise ihsan eder. (V: 205-7)

Peygamber Efendimize insanları küfürden, riyadan, kötülüklerden temizleme hassası verilmiş olduğu gibi, onun varisleri olan velilere de bu hassa verilmiştir. Veliler halkı temiz hale getirmek için onlarla temasa mecbur olduklarından, kendilerinde de beşeriyet vasıfları galebe eder. Onlar da Cenâb-ı Hakk’a yönelirler, tasfiye niyaz ederler. (Mevlânâ, 2006c: 34)

Hız. Mevlânâ anlatımlarında kullandığı metaforik anlamları bizzat kendisi açıklar. O, su metaforuyla veli kavramını, kir metaforuyla ise manevî bulanıklıkları kast ettiğini şöyle dile getirir:

“Onu çeşit çeşit yollara sürer. Onu göklerde temizledikten sonra bazen yağmur, bazen kar, bazen de dolu halinde yeryüzüne yağdırır. Sonunda onu kıyası olmayan, sınırsız olan denize ulaştırır.” Burada bahsedilen sudan maksat velilerin ruhudur. Onlar sizin manevî bulanıklıklarınızı yıkar, temizler. Yine o ruh, dünya ehlini, yani yeryüzündekileri yıkamakla bulanır ve kirlenirse, tekrar arş-ı a’laya, ona paklık veren Allah’a geri döner.” (V: 220-1)

“Sözde verdiğim şu örnek, konuyu anlatmak için bir vasıta. Halkın anlaması için de vasıta şarttır. Suyun pislikleri temizlemesi, bitkilere feyiz vermesi, onun gönlünün Hakk lütfü ile dopdolu olduğuna şahittir.” (V: 234-5)

Hız. Mevlânâ, insanların manen arınmak için şeyhin terbiyesine girmesi gerektiğini izah etmek için de yine su metaforundan faydalanır. bu anlatımda şeyh havuza benzetilir. İnsan temizlenmek için havuza girmelidir. Yine bu metaforik anlatımda ‘Havuza girmeden önce temizleneyim sonra havuza gireyim.’ düşüncesinin yanlışlığı izah edilir. Çünkü havuzda bulunan sudan başka su yoktur ve havuza girmeden temizlenme mümkün değildir.

“Sen bana diyorsun ki: “İlahî mükafata ermek için bu manevî kirliliklerden yıkanıp temizlenmedikçe, su bulunan havuza girme! Yani evvela gönül temizliği gerek. Fakat havuzun etrafında, çevresinde topraktan başka bir şey yok. Havuza girmeyen temizlenemez. Sular da Allah’ın bu lütfü olmasa, her an pisleri, pislikleri kabul edip temizlemese; vay ona özlem çekene, vay ona ümit bağlayana, vay o kişinin sonsuz hasretine! Suyun bütün varlıklara yüzlerce lütfü vardır. Yüzlerce keremi vardır. Pisleri, pislikleri kabul eder vesselam.” (VI: 1197-1201)

Beyitte geçen sular, bildiğimiz su değildir. Kâmil insanların, velilerin gönüllerindeki ilahî lütufları, ilahî nurları göstermektedir. Onların gönüllerindeki rabbanî lütuflar, ihsanlar, taliplerin kalplerini yıkar, nefislerindeki kirlilikleri giderir. (Mevlânâ, 2006c: 425)

Şeyhi rahmet kaynağı/kuyusu olarak niteleyen Mevlânâ, insanların şeyhe karşı takındıkları tavrı ise su kuyularına toprak doldurarak onları kurutmaya çalışma olarak

tanımlar. Ona göre gafil insanlar rahmet çeşmesini bırakarak öldürücü zehri içiyorlar, bununla da kalmayıp rahmet kaynaklarını toprakla doldurmaya çalışıyorlar. Şöyle der:

“Rahmet çeşmesi halka haram kılınmıştır. Onlar öldürücü zehri, kadeh kadeh içip durmadalar. Onlar eteklerine toprak doldurarak geliyorlar. Rahmet kaynaklarına döküyorlar. Bunları kurutmak, körletmek istiyorlar. Hakikat denizinden yardım gören, su alıp veren bu kaynak, yani insan-ı kâmil, şu bir avuç iyi-kötü kişinin çalışıp çabalaması ile kurur mu? Körleşir mi? ‘Ey beni kurutmak isteyenler, ben sizin için kurudum, akmayacağım ama, siz olmadan da ben ebediyete kadar, o vahdet denizine akıp gideceğim. Ben o denizle beraberim.’ İnsanlar istek bakımından ters tabiatlıdır. Güzelim şifalı suyu bırakırlar da toprak yerler.” (VI: 2272-6)

Görüldüğü üzere halkın kâmil şeyhe karşı takındıkları olumsuz tavır şeyhin asliyetine bir zarar verememektedir. Bu tavır nedeniyle şeyhin rahmet çeşmesinden mahrum kalmaktadırlar. Şeyh ise zaten beraber olduğu vahdet denizine doğru akmaya devam etmektedir.

“Vakit dar, ömür kısadır, tertemiz su da akıp gidiyor. Aklını başına al da ondan ayrılmadan önce suyunu iç. Velilerin sözleri âb-ı hayatla dolu, saf, dupduru bir ırmak gibidir. Fırsat elde iken ondan su iç de gönlünde manevi bitkiler, çiçekler, güller açulsın.’ Ey halinden haberi olmayan gâfil susuz! Biz velilerin söz ırmağından âb-ı hayat içmedeyiz. Gel sen de bu sudan iç, hayat bul. Sen dünya işlerine gönlünü kaptırılmış, manen körleşmişsin de, bu suyu görmüyorsun. Hiç olmazsa testini getir de, körler gibi el yordamı ile bu ırmağa daldır.” (III: 4300-3)

Allah'ın kelamına, velilerin sözlerine itiraz edenler, akli ermeyen kişilerdir. Gönlünün yeşermesi, orada iman ve aşk çiçeklerinin açması için, Allah'ın ve velilerin ab-ı hayat olan sözlerine kulak ver.(Mevlânâ, 2006b: 345)

Hz. Mevlânâ, su metaforundan faydalanarak başka bir manayı daha açıklar. Kamil şeyhin bilgisini/sözlerini suya, insanın kitaplardan edineceği bilgiyi ise toprağa benzetir. Bu anlatımda naklî bilgiyle yetinme, su varken toprakla teyemmüm yapma olarak nitelenir:

“Zamanın kutbu olan “kâmil insan”ın sözlerine karşı “naklî bilgi”yi, su varken teyemmüm etmek gibi bil! Hakk yolunda yürürken akli, zekayı bir tarata at da, kendini abdal yap ve bir kâmil insana uy; onun izinde yürü! Kurtuluşu, ancak bu abdallıkla bulabilirsin!”(IV: 1418-9)

Hz. Mevlânâ tuzlu su metaforuyla şeyh olmadığı halde insanları irşada kalkışan sahte şeyhleri anlatır. Ona göre nasıl ki tuzlu su insanın susuzluğunu gidermez ve daha da artırırsa sahte şeyh de insanın ihtiyaç duyduğu irşadı yerine getiremez. (Konur 2005: 153) Bununla da kalmaz sadık Hakk yolcularının gerçek şeyh arayışlarına da mani olur, onları da yollarından eder. Mevlânâ, bu düşüncesini ise şöyle ifade eder:

“Tuzlu su, susuz kimseye derman olmaz; içildiği zaman insana hoş ve serin gelirse de, hiç bir fayda sağlamaz! Tuzlu su; kendisini bize iyi su gibi gösterir, bize hile yapar da, yüzlerce sebze yetiştiren tatlı suyu aramamıza mani olur. Yani; zevkler, lezzetler su gibi içildiği zaman insana hoş gelir, oyalar fakat, onun manevî susuzluğunu gidermez! Bilakis, hakikati aramasına engel olur! Hakikat suyundan gönül bağında, yüz çeşit ruhanî sebzeler ve meyveler yetişir, gelişir!.. “Ey mürit! Senin muradın benim; beni al!” diye hile ile senin ayağını kesmiş, kanadını yolmuştur! Sana; “Derdini ben

çekeyim!” demiştir ama, zaten kendisi derttir! Görünüşte, sana mat olmuştur fakat, hile ile seni mat etmiştir! (VI: 4306-10)

Hakikat Anlamında

Hakikati suya, hakikat arayıcısını ise su kuyusu kazarak su bulmaya çalışan insana benzeten Mevlânâ, suyun insanın gönül aleminden çıkacağını beyan eder. Bu durumda su kuyusu beden toprağında kazılmalıdır. Beden toprağının kazılması nefsanî istekleri terk ve evamir-i ilahî'ye riayet olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda Mevlânâ, nadir de olsa kuyu kazmadan hakikat suyuna ulaşmanın bir mevhibe-i ilahî olarak mümkün olduğunu ama buna güvenerek çalışıp çabalamadan geri kalmanın doğru olmadığını da belirtir.

“Eğer insan isen, su arayan koyuncu gibi, durmadan şu toprak bedenini kaz da, suya kavuş! Fakat içmeye elverişli duru su, Allah'ın cezbese erişirse, kuyu kazmadan da yerden fişkirir. Fişkirir ama sen buna kulak asma; yavaş yavaş, azar azar kuyunun toprağını kaz, derinleştire!” Kim zahmet çekerse, bir define elde eder. Kim çalışır çabalarsa, saadete, devlete ulaşır.” (V: 2043-6)

Bu beyitlerde, vahdet sırrını arayan kişi için sembolik ifadeler vardır. Ey irfana, hakikate susamış olan kişi! Sen; bu topraktan yaratılmış bedeninin, gölge varlığının ötesine geçmeye çalış! Su arayan kişiler gibi bu toprak bedenini kaz, derinliklere in; bu bedenin pis olan toprak sıfatlarını, kötü hallerini ibadet, riyazet ve aşk kazması ile kaz da, mana suyunu bul, hakikat ab-ı hayatından kana kana iç! Derler ki; bazen ilâhî bir lütuf ile Hakk'ın bir cezbese gelip de kulunu kendine çekerse, kulun varlığı gerçek varlıktan yok olursa, hakikat suyu, mana ab-ı hayatı uğraşmadan da, riyazet ve zahmet çekmeden de, kuyu kazılmadan da arayanın varlığının derinliklerinden fişkirir ama, sen yine uğraş, sabırla yavaş yavaş kuyuyu derinleştirmeye gayret et! Çünkü, ter dökmenin, uğraşmanın ayrı bir zevki var! (Mevlânâ, 2006c: 174)

Kaza ve Kaderin Hükümü/Takdir-i İlahî Anlamında

Hz. Mevlânâ, takdir-i ilahî kavramını açıklamak için su metaforundan faydalanır. Bu anlatımda suyun etkisiyle dönen dolap metaforuyla kaderin gerçekleşmesi yani kaza ifade edilmek istenirken gizli olan ve dolabın dönmesini sağlayan su misali ile de kader/ takdir-i ilahî anlatılmak istenir. Mevlânâ şöyle der:

“Ey Allah'ın Resülü! O toplumda öyle kişiler vardır ki, kem gözleri ile akbabaları bile eritir, yok ederler. Nazarlarından, kükremiş aslanların bile kelleleri yarılar da, inlemeye başlarlar. Deveye ölüm gibi nazar eder, arkasından kölesini gönderir. “Git, o devenin iç yağından satın al.” Köle deveyi yolda düşmüş, sakatlanmış görür. Yürük atla baş başa koşan o devenin başını, hastalıktan kesilip gitmiş görürsün. Hiç şüphe yok ki, kem gözden, hasetten gökyüzü bile dönüşünü değiştirir. Su gizlidir, dolap meydanda, onu çeviren suyun tesiri gizlidir. Fakat dolabın dönmesinde asıl tesir eden sudur. Bunun gibi, nazarı degen kimsenin gözündeki tesir de, aslında kaza ve kaderin hükmüdür.” (V: 506-12)

Anlaşılabileceği üzere nazar sebebiyle oluşabilecek zararlar aslında yine kaderin bir tecellisidir. Yoksa nazar ve zararı kadere rağmen ve onun haricinde değildir. (Öge2007: 54)

Manevi Gıda / Feyiz Anlamında

Hız. Mevlânâ suyu manevi gıda ve feyz-i ilahî olarak tanımlar. Bu bağlamda o, suyu, dertlerin ilacı, soruların cevabı olarak niteler.

“Nerede bir dert varsa, deva oraya gider. Nerede bir yoksul varsa, rızık oraya gider. Nerede bir zor soru varsa, cevap oraya gider. Nerede bir gemi varsa, deniz oraya gider. Ey hakikat yolcusu, sen su arama; susuz kal, susuzluğu elde et ki gökten yağmur yağsın, yerden sular fışkırsın. Pek küçük ve boğazı nazik çocuk doğmadıkça, onun sütü, anasının memesinden nasıl gelir? Şu yokuşlara çık, şu inişlere in, yürü, koş da susa, yani insanlık uğruna uğraş, yorul! Ondan sonra bal arısı kümesi gibi, havada uçuşan bulutlardan, akan derelerin şırıltısını işit ey ölü er! Senin suya olan ihtiyacın, onlardan, yeşilliklerden daha az mı ki suyun önünü keser, onlara akıtırsın. Suyun kulağından tutar, arklar açarak onları ekinlere doğru çekersin. Ekinlerin yeşermesini dilerdin. İçlerinde bir çok hakikat ve irfan cevherleri gizli olan can ekinleri için de Kevser suyu ile dolu rahmet bulutları var. Susuz kal, susa da, “Onları Rableri suya kandırsın.” (Kur’an, 76: 21) hitabı gelsin; böylece senin de manevi susuzluğun gitsin. Allah doğrusunu daha iyi bilir.” (III: 3210-9)

Anlaşılabacağı üzere su, insanın gönül iklimindeki manevi kuraklığa, rahmet bulutlarından yağın manevi feyiz ve ilahî gıda yağmuru metaforu olarak kullanılmıştır. Yine bu anlamda manevi gıda ve feyz-i ilahiyi “tatlı su” ya benzeten Mevlânâ, cismanî zevk ve tatları ise “acı su” metaforuyla açıklar:

“Benim gibi sen de, şehvet sarhoşluğundan kendini kurtar. Şehvet mesti olanı, deve üstünde seyret. Dünyadaki bu şehvet sarhoşluğu da, meleklerin sarhoşluklarına karşı pek azdır. Çünkü dünyadaki şehvet sarhoşluğu cismanidir, bedene aittir. Meleklerin sarhoşluğu ise ruhanidir. Ey gafil sen tatlı su içmeyince acı su sana gözdeki nur gibi hoş gelir. Gök şarabının bir damlası insanı şaraptan da vazgeçirir, sakiden de, dünya güzelliklerinden de...” (III: 819-23)

Tatlı suyu tatmayan/bilmeyen için en acı sular bile nasıl hoş ve leziz gelirse feyz-i ilahî’yi tatmamış bir kimse için de dünyevî zevkler o denli hoş ve tatlı gelir. Bununla birlikte bir damla tatlı su içmiş kişiye artık acı su içirmek mümkün olmaz.

Hız. Mevlânâ müridin şeyhinden aldığı feyz-i ilahî’yi de su metaforuyla açıklar. bu düşünceye göre müridin tabiatı ateşe; şeyhin huyu ise suya benzetilir. Müritte var olan olumsuz duygu ve düşünce ateşleri şeyhten alınan feyz suları vasıtasıyla söndürülmektedir:

“Senin nefsin o tertemiz olan müminden kaçır. Çünkü sen, ateş tabiatlısın, o ise ırmak suyu gibidir. Ateşi su söndürdüğü için, ateş sudan kaçıcıdır. Senin duygun, düşüncen hep ateştedir. Şeyhin, müridin duygusu, düşüncesi ise; o latif, o hoş nurdandır. Müridin nur suyu, ateşe damla damla düştükçe, ateşten ‘cız, cız’ ses çıkar. O cızladıkça sen ona: “Derde bat, öl geber!” de de şu cehennem gibi olan nefsin soğusun. Soğusun da, nefsinin ateşi senin ruhunun gül bahçesini yakmasın. Adaletini, ihsanını yok etmesin.” (II: 1254-9)

Hız. Mevlânâ benzer şekilde şeyhten gelen feyz-i ilahî’yi havuz suyuna; müridin kötü huylarını ise kirlere benzetir:

“Ey bedeni kirli olan kişi! Sen havuzun etrafında dönüp dolaşıyorsun, ama insan havuzun dışında iken nasıl temizlenebilir? Maddeten temiz olan kişi mana havuzundan uzak düşerse kendini manen temizleyemez. Dış yüzü temiz olmakla beraber batını, özü kirli kalır. “Ey kendine güvenen; “Kalbim gönlüm temizdir.” diyen kişi! Sen, kalbinin

gerçekten temizlenmesi için bir velinin kalp havuzundan yahut hakikat denizinden yardım iste. O ilahî yardım olmasa, paranın sayısı harcadıkça azaldığı gibi, senin mahdut olan temizliğin de kirlenir. Günaha batmış, kirlenmiş, pislenmiş kişiye, su, hal dili ile; ‘Ey kirlî kişi koş bana gel!’ der. Günahkâr da; ‘Ben sudan utanır, yani mürşitten utanırım. O benim kirliliğimi keşfeder.’ cevabını verir. Su der ki: ‘Seni utandıran o kirlilik, o günah bensiz nasıl gider? Ben olmadan şu pislik nasıl temizlenir?’... Gönül ten havuzunun dibinde biriken günah çamurlarına bulandı, kirlendi ama ten; gönüller havuzunun suyuyla, yani mürşidin feyzi ile temizlendi, arındı.” (II: 1361-9)

“Yol bilen, anlayışlı pîr, nefis ve ten bağlarına ark açar, su akıtır da oradaki pislikleri temizler. Pis ve murdar bir su akıntısı necaseti, pislîği temizleyebilir mi? İnsanın kendi bilgisi, kendisinde bulunan aşağı duyguları içinden süpürüp atabilir mi? Bir kimse, kendi deresini nasıl temizleyebilir? İnsanın bilgisi, ancak Allah'ın ilminden feyz alınca yararlı olur.” (I: 3220-2)

Hz. Mevlânâ müridin şeyhinin yanında bulunmakla elde ettiği feyz-i ilahî'yi kendisine ait sanmasının yanlışlığını da yine su metaforuyla açıklar. Dere içinde içi su dolu bir sepet dışarı çıkarılınca nasıl içindeki sular akıp gidiyor ve içinde hiç su kalmıyorsa şeyhinin yanından ayrılan müridin de kendine ait bir feyzi ve manevi gıdası kalmaz. Şöyle seslenir:

“Şeyhin manevî feyzi bir ışık gibi müritlere vurunca, müritlere manevî bir neşe gelir. Fakat bu feyz ve neşe müridin kendisinin değildir, şeyhten gelmektedir. Bu hal, su içinde bulunan sepetin su ile dolmasına benzer. Bu hali kendilerinden sananlar, noksanlığa, hataya düşerler. Sepet sudan çıkarılınca içindeki ırmak suyu akar gider, ve sepet boş kalır. Kendisini su ile dolu sanan inatçı sepet de hatasını anlar.” (V: 1278-80)

Uyku Anlamında

Hz. Mevlânâ, uykuyu suya, düşünceyi de arıya benzetir. Bu metaforik anlatımda düşünce ve vesveseler nedeniyle uyuyamayan insan başına arılar toplanmış bir kişi olarak tanımlanır. Düşünce ve vesveseler kişiyi rahatsız eder, uykusunu kaçıır. İnsan bir an fırsat bularak uyuyabilirse bu düşünce ve vesveselerden kurtulur ama uyanınca tekrar aynı düşünceler başında birikir. Bu kişinin durumu, arıların sokmasından kurtulmak için suya dalan fakat sudan kafasını çıkarınca yine arıların hışmına uğrayan kimsenin durumuna benzer:

“Sen bir hayalden kurtulamıyorsun. Uyuyamıyorsun, adeta o hayal seni yiyor. Uyuyabilsen, sıçrayıp o hayalden kurtulacaksın. Düşünce, bal arısıdır. Uykun ise su gibidir. Uyanınca başına yine arılar üşüşür. Nice hayal arısı uçar durur. Seni kah bu tarafa, kah o tarafa çekerler, sürüklerler. Kendine gel de, o kaba, seni hırpalayan, yemeye çalışan hayaller sürüsünden “Biz seni koruruz” diye buyurmuş olan Allah tarafına kaç.” (V: 730-4)

Yani bir düşünceyi, başka bir düşünce giderir. Nitekim bizi rahatsız eden sabit bir fikirden kurtulmak için aklımızı başka bir fikre takarız. Bir iş hakkında şöyle yapayım diye düşünürken, onun aksi bir fikir gelir. Gelen fikir önceki fikri bozar. Zâriyât Suresi'nin 50. ayetinde: “O halde de ki: ‘Hepiniz Allah'a kaçın. Hakikatte ben sizi o azaptan kurtarırım.’” diye buyrulmuştur. Firar, kaçmak tasavvuf mertebelerinden bir

mertebedir ki, halktan yani insanı bıktıran, usandıran dünya hayatından Allah'a kaçmak, Ona sığınmaktır. (Mevlânâ, 2006c: 68)

İman / İman Nuru Anlamında

Mevlânâ, iman kavramını açıklamak için de su metaforunu kullanmıştır. Şeytanın insanı iman dairesinden çıkarmaya çalışmasını, doğan kuşunun kazları avlamak için sudan çıkarmak istemesi misaliyle açıklar. Bu anlatımda doğan şeytani, kaz mümini, su ise imanı temsil eder:

“Doğan kuşu, kaza; “Sudan çık da ovaların şekerler yağdırdığını, yani nimetler verdiğini gör.” dedi. Akıllı kaz da, ona dedi ki: “Ey doğan kuşu, sen bizden uzaklaş. Su, bizim kalemizdir, eman yurdumuzdur. Neşemiz, sevincimizdir.” Şeytan da doğan gibidir. Ey kazlar, sakın ha, su kalesinden, yani iman kalesinden, imanlı kişilerin yanından pek az dışarı çıkın. Doğana, yani şeytana da deyin ki; “Dön geri, dön. Elini başımızdan çek, ey aşağılık varlık. Biz senin davetini istemiyoruz. Davetin senin olsun. Ey kâfir, biz sana inanmayız. Senin sözüne kanmayız. Kale bizim olsun, şeker kamışlığı da senin olsun. Armağanını da istemiyoruz. Sen al, o senin olsun.” (III: 432-7)

Burada kaz, din deresinde yüzen iman ehlini göstermektedir. Doğan kuşu; imanlı kişileri din nehrinden dışarı çıkarıp sapıklık ovasına götürmek isteyen şeytandır. (Mevlânâ, 2006b: 50)

Mevlânâ iman nuru kavramını açıklamak için de yine su metaforuna başvurur:

“Nurun yok iken, hiddete kapılmayan hilm sahibi bir kişi isen, bilmiş ol ki; hiddet ateşin sönmemiştir, vardır, diridir. Fakat gülle örtülmüştür. İman nuru olmadan gösterilen hilm, bir yüz örtüşüdür. Bu ateşi, iman nurundan başka hiç bir şey söndüremez. İman nurunu görmedikçe emin olma, çünkü gizli olan ateş, bir gün olur ortaya çıkar. Nuru sen bir su gibi bil de, suyu elde et. Suyun oldukça da ateşten korkma. Su ateşi söndürür. Ateş de, huyu gereği suyun neslini, soyunu, sopunu, yani su ile yetişen bitkileri, ağaçları yakar, yandırır.” (III: 3482-6)

İman nuru suya; insan tabiatındaki hiddet, öfke, gazap gibi kötü huylar da ateşe benzetilmiştir. Ateş bitkileri nasıl yakarsa, o kötü huylar da insanı cehenneme götürür ve yanmasına sebep olur. Su da ateşi nasıl söndürürse, dinin nuru, yani dinî kurallara göre yapılan, candan, gösterişsiz ibadetler, iyilikler, insanî hareketler de o kötü huyları öylece söndürür. (Mevlânâ, 2006b: 275)

Zikir Anlamında

Hz. Mevlânâ zikri suya, vesveseleri ise eşek arısına benzetir. Vesveseden kurtulmak için zikre dalmak ve bu zikirde devam etmek gerektiğini, eşek arılarından kaçan adamın kafasını suya sokması temsiliyle anlatır:

“Çıplak bir adam, arıların sokmasından kurtulmak için suya atlarsa, arılar suya dalmış adamın başı üstünde dolaşır dururlar. Başını sudan çıkarınca onu affetmezler, hemen sokarlar. Su Allah'ı zikrediş, anıştır. Arı ise, bulunduğumuz zaman içinde, şu kadının veya şu erkeğin hatırlanmasıdır. Şehvete kapılmamızın sembolüdür. Aklını başına al da, Allah'ı anış suyunu dal, nefesini tut. Sabret de, eski düşüncelerden, eski vesveselerden kurtul. Ondandır da sen, tepeden turnağa kadar, o saf, tertemiz suyun tabiatına bürünürsün. Öyle bir hâle gelirsin ki, o şer arısı, o günah arısı senden çekinir, kaçar. Ondandır sonra, istersen sudan uzaklaş, uzaklaşsan bile iç yüzünden yine o suyun huyuna sahiptin, hakikatte o sudan ayrılmamış sayılırsın.” (IV: 435-41)

Görüleceği üzere Mevlânâ, zikir sayesinde kişinin vesveselerden kurtulmakla kalmayıp daha da öte bir hedefe ulaşacağını beyan eder. Bu hedef ise zakirin, zikrettiği mezkûrun vasıflarına bürünmesi ve bu mertebeden sonra zikri terk etse bile artık vesveselerin bir daha kendisini rahatsız edememesidir. Bu seviyeye erişen kişi zikri terk etse bile mezkûrun huyuna sahip olduğu için gerçekte mezkûrla birlikte olmaya devam eder. (Tenik, Göktaş 2014: 273)

Ölüm Anlamında

Hz. Mevlânâ ölüm hadisesini de yine su metaforuyla anlatır. Ona göre ölüm aslında bir ab-ı hayattır. Fakat karanlıkta ve gizlenmiştir. Susuz kalmış bir kimsenin suya hasreti gibi insan ölüme yani ab-ı hayata hasret çekmeli ve onu aramalıdır. Sonsuz olan hayat nehre ancak ölüm kapısından girilebilir. Bundan dolayı o büyük ırmağı görünce insan, elindeki ömür kâsesinin suyunu/ kısacık dünya hayatını nehre dökmeli ve o nehre koşmalıdır. Mevlânâ şöyle seslenir:

“Herkesin bildiği ve ne olduğu hakkındaki fikirlerin birleştiği ‘ölüm’ karanlıkta gizlenmiş âb-ı hayattır. Nilüfer çiçeği gibi git, bu hayat ırmağında yetiş, susuzluk hastalığına tutulmuş kişi gibi haris ol, iştiha ile suyu, yani ölümlü ara. Su, susuzluk hastasının ölümlü olduğu halde o, su arar ve sabredemez, içer. Doğruyu, hakikati bilen ancak Allah’tır. Sonsuz olan hayat nehrini görünce, kâsedeki suyu, yani şu fani ömrünü, nehre kat, su hiç nehirden kaçır mı? Kâsedeki su, nehir suyuna karışınca, orada kendi varlığından kurtulur da, nehir suyu olur. Böyle olunca, o kâsedeki suyun vasfı, sıfatı yok olur da, zâtı kalır, artık bundan sonra o ne eksilir, ne kirlenir, ne de kokar. Ben de ondan kaçtığım için pişmanım. Özrümü bildirmek için kendimi onun güzellik fidanına astım.” (III: 3907-16)

Anlaşılabileceği üzere Mevlânâ, insanın ölümle sonsuz hayata kavuşacağını ve kendisinde bulunan sonluluk sıfatlarından kurtularak sonsuzun vasıflarına bürüneceğini düşünür. Bu düşüncesine örnek olarak Hz. Peygamber (s.)’in ölüm vaktine duyduğu hasretini dile getirir:

“Ahir zaman Peygamberi Hz. Ahmed (s.)’in sonsuzluk âlemine göç edişi Rebûlevvel ayındadır. Bunda ihtilaf yoktur. Resûlullah Efendimiz’in gönlü bu göç zamanını haber alınca, can u gönülden o vakte âşık oldu. Safer ayı gelince; “Bu aydan sonra ahirete göç edeceğim!” diye sevindi. Her gece, bu kavuşmanın iştiyakı ile sabahlara kadar; “Ey Yüceler Yücesi yol arkadaşım!” der dururdu. Buyurdu ki: “Safer ayının çıkıp gittiğini bana kim müjdelerse; ‘Safer geçti, Rebûlevvel girdi!’ derse, ben de ona cennet müjdesi veririm, şefaatchi olurum!”... Hakk erleri bu dünyadan geçmekten sevinirler; bu çocuklar, yani çocuk gibi gafil olanlar ise, burada kalmaktan memnun olurlar! O suyun tadını tatmayan kör kuşa, acı ve tuzlu su Kevser gibi gelir; yani bu dünyaya bağlı ve ahiret nimetlerinden gafil bulunanlar da o kör kuş gibi, dünya ve içindekileri öyle lezzetli bulurlar!” (IV: 2585-94)

Mevlânâ bu anlatımında dünya hayatını acı ve tuzlu suya, ahiret hayatını ise Kevser’e benzetir. Ona göre ab-ı hayatı tatmayanlar veya bu nimetten gafil bulunanlar, kör bir kuş gibi acı ve tuzlu suya razı olurlar da tatlı su kaynaklarını göremezler.

Akı/Bilgi Anlamında

Hz. Mevlânâ akı/bilgiyi elde edilmesi açısından ikiye ayırır. Bunların ilki çalışıp çabalayarak okul veya hocadan kitaptan elde edilendir. İkincisi ise, Allah’ın kuluna ihsan ettiği ve bu ihsan neticesinde kulun gönlünden kaynayıp coşan

akıl/bilgidir. Mevlânâ, tahsille elde edilen bilgiyi/aklı akarsuya, Allah'ın ihsanı neticesi elde edilen akı/bilgiyi ise bir su kaynağına, gözesine benzetir. Birincisinin kaynağı bağlanırsa olduğu gibi kalır ve daha ileri gidemez, kurumaya mahkûmdur. Ancak ikincisinin kaynağının bağlanmasının imkânı yoktur çünkü o kendisi kaynaktır. Mevlânâ şöyle der:

“Akıl ikidir: Birincisi çalışarak, uğraşarak kazanılan akıldır; onu, okuldaki çocuk nasıl çalışarak bir şeyler öğrenirse, bilgi elde ederse, sen de öylece çalışarak öğrenir, elde edersin. Kitapla, hocadan bellekle, düşünce ile, okuyup ezberlemekle meânîye ait, başka güzel dokunulmamış bilgiye ait şeyleri elde edersin. Böylece aklın başkalarından üstün olur ama onları ezberlemek de sana ağır gelir... Öbür akıl ise, Allah ihsanıdır; onun kaynağı can içindedir, gönül içindedir! Bilgi suyu gönülden kaynayıp coşunca, o su; ne kokar, ne eskir, ne de bulanıp sararır! Kaynağının yolu bağlı ise de ne gam; o zaten her an gönül evinin içinde kaynar durur! Tahsille, okumakla elde edilen akıl, ırmaklara benzer; yataklarından akar, ovaya öyle ulaşır. Onun aktığı yol bağlanınca, olduğu gibi kalır, akamaz olur; sen, kaynağı kendi içinde, kendi gönlünde ara!” (III: 1960-8)

Mevlânâ metaforik bir dille vahyi, ilhamî ve keşfi bilgiyi gökten inen yağmura, düşünce ile elde edilen bilgiyi ise çatıdan su boşaltan oluğa benzetir. Oluktaki suyun iğreti ve gelip geçici olduğunu, göklerden yağın yağmurdaki suyun ise bulutun yaratılışında var olduğu söyler:

“Gök, ancak tertemiz yağmur yağdırır. Sen de gök ol, bulut ol, yağmur yağdır; oluk da yağmur gibi suları aşağı döker ama bir işe yaramaz! Oluktaki su iğretidir, muvakkattir, gelir geçer. Hâlbuki bulutta ve denizdeki su, yaratılışında vardır! Düşünce ve endişe oluğa benzer; vahiy, keşif ve ilâhî ilham ise buluttur, göktür. Yağmur suyu, bahçeyi yüz türlü renkler ile süsler! Hâlbuki oluk, aktardığı su yüzünden komşuları birbirine düşürür, kavga çıkarır. (V: 2485-93)

Lüzumsuz düşüncelerimiz, dünyevi endişelerimiz, içimize sindiremediğimiz bilgilerimiz oluğa, oluktan akan suya; peygamberlere gelen vahiy, ermişlere gelen ilham ve keşif de yağmura, ilahî rahmete benzetilmiştir. Bağlar, bahçeler, ekinler yağmurla yetişir, bereket ve bolluk yağmurla olur. Oluktan akan su ise tartışma ve kavgaya neden olabilir. (Mevlânâ, 2006c: 209)

Yine Mevlânâ, insanın manen temizlenmesini sağlayacak ilahî ilhamı, temiz ve berrak suya; kendi düşünce ve duygularını ise pis ve murdar bir suya benzetir. Pis su nasıl ki temizliğe elverişli değilse kişinin duygu ve düşünceleri de kendisini temizlemeye elverişli değildir. Kişi kendisini ancak Allah'ın ilminden bir feyiz alarak temizleyebilir. Bu düşünce şöyle dile gelir:

“Pis ve murdar bir su akıntısı necaseti, pisliği temizleyebilir mi? İnsanın kendi bilgisi, kendisinde bulunan aşağı duyguları içinden süpürüp atabilir mi? Bir kimse, kendi deresini nasıl temizleyebilir? İnsanın bilgisi, ancak Allah'ın ilminden feyz alınca yararlı olur.” (I: 3221-2)

Mevlânâ, insanın kendi çabasıyla elde ettiği bilgileri, bir bedevinin çölden bir testi içerisinde Bağdat'taki halifeye getirdiği az ve acı bir suya; Allah'ın bilgisini ise Bağdat'ta derya gibi akan tatlı su nehri Dicle'ye benzetir. Allah'ın bilgisi karşısında kendi bilgilerimizle iş yapmamızı ise Dicle ırmağına malik halifeye hediye olarak bir testi su götürmeye kalkan bedevi ile izah eder. Şöyle der:

"Halife, 'Şu altınla dolu testiye eline verin; yurduna dönerken onu Dicle kıyısından geçirin. O karayolundan çölleri aşarak gelmiş, hâlbuki Dicle yolu, bulunduğu yere daha yakın, daha kestirmedir.' dedi. Bedevi gemiye binip de, Dicle'yi görünce, utancından yere kapandı, eğilip secde etti. Bedevinin hikâyesinde geçen su testisi, bizim bilgilerimizdir. Dicle nehri ise Allah'ın bilgisidir. Biz testilerimizi boş olarak değil de, dolu olarak Dicle'ye götürüyoruz. Böyle yaptığımız için kendimizi eşek bilmezsek, gerçekten de eşeklik, ahmaklık etmiş oluruz. Dicle nehrine bir testi yağmur suyu götüren bedevi, bu işte mazurdu. Çünkü o Dicle'yi bilmiyordu. Dicle'den çok uzaklarda çölde yaşıyordu. Bizim gibi onun da Dicle'den haberi olsaydı, o testiye çöllerde taşıyıp durur muydu? Dicle'yi bilseydi, belki de, o testiye taş a çarpar kırardı." (I: 2848-56)

Zekâ ve Anlayış Kabiliyeti Anlamında

Anlayış ve zekâyı suya benzeten Mevlânâ, bedeni ise beş delikli bir testiye benzetir. Bu beş delik ise beş duydur. Bu delikler insanın anlayışı suyunu testiden dışarı dökerek kişiyi anlayışsız kılarlar. Beden testisinin kırılmasına ve testideki anlayış suyunun dökülmesine bir neden de nefsanî arzulardır. Mevlânâ bu düşüncesini şöyle ifade eder:

"Anlayış su gibidir. Beden testidir. Beden testisi, nefsanî arzular yüzünden kırılınca, içindeki su, akıl, zekâ dökülür gider. Bu beden testisinin beş tane büyük deliği vardır. Anlayış suyu onlardan akıp gittiği için, beden testisinin içinde ne su kalır, ne de anlayış suyunun esas olan ve hakikat göklerinden yağan akıl karı kalır. "Gözlerinizi haram şeylere karşı sımsıkı kapayın." (Kur'an, 24: 30) emrini işittiğin halde, ey mümin, adımını doğru atmadın. Manasız söz söylemen ağız yolu ile senin anlayışını alır, uzaklara götürür. Kulak ise; kum gibidir. Senin suya benzeyen anlayışını içer. Böylece başka deliklerin de, yani öteki duyguların da senin gizli anlayış suyunu çeker, alırlar. Denizden bile, yerine koymamak şartıyla su alsan, nihayet o denizin yerini çöl yapmış olursun." (III: 2099-104)

İnsan anlayış ve zekâsının Hakk vergisi olduğunu, ama sürekli günah işlemekle azaldığını ifade eden Mevlânâ, denizlerin bile yerine koymamak şartıyla suları alınsa bir gün biteceğinden hareketle insanın anlayış ve zekâsının bitebileceğini düşünür. Bu nedenle Hakk yolunda yürüyen derviş, beden testisini nefsanî taşlarla kırmaktan, beş duygu musluklarını açarak akıl ve anlayış suyunu dökmekten sakınmalıdır. (Mevlânâ, 2006b: 184)

Allah'a Kurbet/Vuslat Anlamında

Hz. Mevlânâ, Allah'a duyulan vuslat hasretini, bir dere kenarındaki yüksek bir duvar üstünde duran adamın duvardan kopardığı kerpiçleri suya atması misaliyle açıklar. Bu metaforik anlatımda su vuslatı, duvar insanın benliğini, duvardan koparılan kerpiçler ise insanın benliğini kırması ve olgunlaşmasını temsil etmektedir.

"Bir dere kıyısında yüksek bir duvar vardı. Duvarın üstüne de susamış dertli bir kişi çıkmıştı. Suyu ulaşmasına, susuzluğunu gidermesine o duvar engel oluyordu. Susuz adam da su için balık gibi çırpınıyordu. Ansızın suya bir kerpiç parçası attı. Kerpici düşmesi ile suyun çıkardığı ses, kulağına bir söz gibi geldi. Suyun sesi bir sevgilinin sesi gibi tatlı idi. O su sesi, adamı üzüm suyu gibi mest etti. O mihnetlere, dertlere uğramış adam, suyun tertemiz sesini duymak için duvardan kerpiç koparıp suya atmaya başladı. Sudan da ses geliyordu. Su "Ey insanoğlu!" diyordu, "Böyle kerpiç atmaktan, beni

rahatsız etmekten sana ne fayda var?" Susamış adam cevap verdi de dedi ki: "Ey su, bu atıştan benim için iki fayda vardır. Bu yüzden kerpiç atmaktan vazgeçemem. Birinci fayda: Benim suyun sesini duymamdır. O ses, susuzlara rebap sesi gibi pek tatlı gelir. Su sesi İsrâfil'in sesine benziyor. Ölü bile bu sestem dirilmededir. Yahut da o ses, ilkbahar günlerindeki gök gürültüsüne benziyor. Bu ses yüzünden bağlar, bahçeler güzelleşir. Yeşillikle, çiçeklerle dolar. Kerpiçleri atmamın ikinci bir faydası da şudur ki: Koparıp attığım her kerpiçle duvar alçalıyor. Ben de suya biraz daha yaklaşıyorum. Duvarın alçalması bir yakınlık; onun ortadan kalkması ise kavuşmak, buluşmak olacak. İşte namaz kılariken secde etmek de "Secde et de yaklaş." ayetinde olduğu gibi duvardan kerpiç koparmaya benzer. Ve Hakk'a manen yaklaşılmaya sebep olur." (II: 1192-1209)

İnsanın benlik içerisinde gurur ve kibirle vuslata erişemeyeceğini, benliğinden nefsanî duygu ve düşünceleri arındırmasının gerekliliğini ise şöyle ifade eder:

"Bu varlık duvarı yüksek buldukça, baş eğmeye yani secde etmeye engel olur. Bu toprak bedenden kurtulmadıkça, eğilip ab-ı hayata secde etmek ve ondan doya doya içmek imkânı yoktur. Bu varlık duvarı üstünde bulunanlardan kim daha fazla susamışsa, duvarın taşını, kerpicini o daha çabuk koparır atar. Suyun sesine daha fazla âşık olan kişi ise, ona engel olan varlık duvarından daha büyük parçalar koparır. O su âşığı, suyun sesinden adeta boğazına kadar şaraba batmış gibi neşelenir, mest olur. Yabancı kişi ise, kerpiç suya düşünce "bluk" diye çıkardığı sestem başka bir şey duymaz." (II: 1210-4)

Aynı şekilde ilahî vuslatı suya benzeten Mevlânâ, susuzluktan dudakların kurummasını ise su isteyişe yorar. Ona göre susuz dudak sahibinin çeşmenin başına gideceğine işaretir:

"Ey aziz varlık! Sen kendinin hakir yahut zayıf olmasına değil de, kendi himmetine, kendi gayretine bak! Sen ne hâlde olursan ol, istekten vazgeçme ey susamış, dudakları kurumuş kişi, durmadan su ara! Susuzluktan kurumuş olan o dudak, sahibinin çeşme başına erişeceğine şahitlik eder. 'Dudakların kurumuş olması, bu ıstırap, bu çırpınma; seni bize ulaştıracaktır.' diye suyun gönderdiği müjdeli bir haberdur. Bu arayış, mübarek ve kutlu bir harekettir. Bu candan isteyiş, Allah yolundaki bütün engelleri kırar döker. Bu isteyiş, isteklerinin anahtarıdır; senin ordundur, sancakların ve zaferlerindir." (III: 1438-45)

Hız. Mevlânâ bu beyitlerle bizi ümitsizliğe düşmekten, karamsar olmaktan alıkoymak istiyor. Çünkü Allah'ın lütuf ve kereminden ancak kâfirler meyus olurlar. Başka bir Mesnevî beytinde de şöyle buyurur: "Topal, aksak, uyuz ve terbiyesiz bir hâlde bile Allah yolunda sürün ve O'nu iste, O'nu ara!" Bunlardan şu anlaşılıyor ki; ne kadar aciz, günahkâr olursak olalım; "Benim gibi asi ve günahkâr bir mahlûkun Allah'a yaklaşması nasıl mümkün olur?" dememelidir. O'nun rahmetini, mağfiretini ve hidayetini ümit ederek, elden geldiği kadar yolunda bulunmalıdır. Allah'ın insandan razı oluşu, onu sevişi nerede ve nede olduğu bilinmez ki... Allah'ın bazen ehemmiyetsiz, cüz'î bir şeyle, mesela; yürekten bir ah çekmekle merhamet denizi coşar. Ne demiş şair: 'Ne kadar mücrim isem kesmem ümit / Kereminden ki odur bahr-i muhîf.' (Mevlânâ, 2006b: 116)

Vuslatı ve Hakk'ı aramaktan bahseden Mevlânâ, aslında kişinin firakının onun gafletinden kaynaklandığı, çünkü aradığı şeyin tam da kendisinin yanında hazır olduğunu düşünür. Bu düşüncesini bir dere kenarında uyuyan ve rüyasında su arayan bir susuz misaliyle açıklar:

“Allah yolunda uyurken belki kâmil bir yolcu rastlar da, seni gafletten, uykudaki hayallerden kurtarır. Uyumuş, gaflete dalmış bir kimsenin düşüncesi kıl gibi ince de olsa, fayda yok. Çünkü o incelikle beraber, yine de hakikat mahallesinin yolunu bulamaz. Mesela dere kenarında yatmış bir kimseye dalgalar, çekinmeden gelir çarpar da, o rüyasında hâlâ uzun çöllerde dolaşır durur. Uyumuş bir kimse, rüyasında, susuzluktan yanar, yakılır. Hâlbuki dere kenarında yatmış olduğu için, su ona şah damarından daha yakındır.” (IV: 3237-41)

“Aradığımız sevgilimiz, canımız, apaçık ortadadır. Ve bize çok yakındır. Bu yüzden onu göremiyoruz, bu yüzden o kaybolup gitmiştir. İnsan da içi su ile dolu, fakat ağzı kuru bir küpe benzer.” (I: 1120)

Görülebileceği üzere içi su dolu fakat ağzı kurumuş bir küp metaforuyla Mevlânâ, Rabbi’nden gafil olan insanın durumunu ne güzel anlatır. Biz, bizde bulunan değer biçilmez inciden haberimiz yok da, yoksulluk içinde yaşıyoruz. (Mevlânâ, 2006a: 89; Özköse 2005: 238)

Kulun her an kendisiyle birlikte olan Rabbi’nden gafil olmasını yine su metaforuyla anlatan Mevlânâ, bu duruma, dizlerine kadar bir dereye girmiş insanın etrafından suyu sorması ve su istemesini örnek verir.

“Bir dereye girmişsin, su dizine kadar çıkmış, sen ise gaflet içindesin. Kendinden haberin yok. Şundan, bundan su isteyip duruyorsun. Önünde de, arkanda da susuzluğunu giderecek, seni kandırarak su var. Fakat önünde de, arkanda da engeller var. Gaflet perdesi ile gözlerin kapalı da, suyu göremiyorsun. Su, susuzluktan deli olmuş bir kişinin gözü önünde ve kendisi de su içinde, fakat adamın akıp giden sudan haberi bile yok.” (V: 1075-9)

Hz. Mevlânâ iman etmek suretiyle bir tas su içmeyi hedefleyen Kıbtî’nin iman sayesinde vuslata ermesini ve sonsuz bir tatlı su kaynağına kavuşmasını ise şöyle anlatır:

“Sanki beni coşkun bir sel kaptı da, cömertlik denizinin kıyısına kadar götürdü. Ben su içmek için o sele doğru gittim. Orada bir hakikat denizi gördüm. O denizden kile kile inci elde ettim.’ Sibî bir tas su doldurup ‘Al şimdi iç!’ diye Kıbtî’ye uzattı. Kıbtî dedi ki: ‘Bırak sular artık gözüme hor görünür oldu, kıymeti kalmadı. ‘Allah müminleri satın aldı.’ (Kur’an, 9: 111) sırrından bir şerbet içtim ki, onun fezi ile mahşere kadar susuzluk yanıma uğramaz. Derelere, çeşmelere su veren Allah, benim içimde öyle bir kaynak coşturdu, yanıp kavrulan, su isteyen ciğerim, öyle bir hale geldi ki, himmetinle öyle manevi sular içtim ki, dünya çeşmelerinden akan sular artık benim için hor, hakir oldu. Ben iman edeyim de, bu kan tufanından bir su içeyim diyordum. Allah’ın beni değiştireceğini, beni bizzat bir manevi Nil haline getireceğini nereden bilebilirdim? Benim gözünüm önünde, bir Nil nehri akıp gitmektedir. Ama başkalarının görüşüne göre ben yine oyum; aynı adamım.” (IV: 3510-5; 3529-31)

Yalan Söz Anlamında

Mevlânâ yalan sözün kötülüğünü, iğretliliğini ve işe yaramazlığını anlatmak için de yine su metaforunu kullanır. Ona göre yalan söz, kandile konulan yağa karışan suya benzer. Öyle ki yağa karışan söz nasıl kandilin yanmamasına sebepse, yalan söz de maksada vasıl olamayışın nedenidir. Var olan yağı bile iş göremez hale getiren su örneği, içine yalan karışmış doğru sözlerin de bir amaca vesile olamayacağını ifade eder. Mevlânâ şöyle der:

"Emir Muaviye dedi ki: "Doğrulukta başka hiç bir şey seni kurtaramaz, adalet seni doğruluğa davet etmektedir. Doğru söyle de elimden kurtul, hile savaşımın tozunu yatıştırılmaz!" Şeytan dedi ki: "Ey hayal kuran ve türlü düşüncelere dalan Muaviye! Yalan ile doğruyu nasıl ayırt edersin?" Muaviye; "Hz. Peygamber Efendimiz buna dair bir açıklama yapmış, kalp ve sağlam için mihenk taşı vermiştir. Buyurmuştur ki: 'Yalan kalplerde şüphe uyandırır; doğru ise insana emniyet ve neşe verir.' Gönül, yalan sözden rahatsız olur. Su ile karışmış yağ, چراغی aydınlatmaz!" (II: 2730-5)

Gönül/Kalp Anlamında

Hz. Mevlânâ, su metaforuyla kalp ve gönül kavramını da açıklamıştır. Bu metaforik anlatımda o, kalbi/gönlü bir dereye benzetir. İnsanı rahatsız eden şeytani ve nefsanî vesveseleri ise derenin dibinde gizli halde duran dikenlere benzetir. Dışarıdan bakılınca suyun dibindeki dikenler görülmez. Ancak suyun içine dalınca diken olduğu anlaşılır. Hz. Mevlânâ şöyle seslenir:

"Yıkanmak için dereye girersen, su içindeki dikenin sana zararı dokunur. Her ne kadar, diken, aşağılarda suyun dibinde gizlenmiştir, görülmemektedir. Ama batınca, suda diken olduğunu anlarsın. İçimize doğan, bizi rahatsız eden şeytani düşünceler, hayaller, vesveseler kalbimize batan, görünmez dikenlerdir. Bu dikenler, bir kişiden değil, binlerce kişiden gelip kalbimize batmaktadır." (I: 1036-40)

Su metaforunu farklı bir metaforik anlatımla daha kullanan Hz. Mevlânâ yine gönül ve vesvese ilişkisini anlatır. Şöyle ki:

"Sen; 'Bende de gönül var.' diyorsun, diyorsun ama; gönül arşın üzerinde olur, halbuki sen, aşağılardasın, aşağılıklarda bulunmadasın. Kara balçıkta da su bulunduğunu herkes bilir. Fakat o su ile abdest alınmaz ki. Balçığın içinde su vardır, vardır ama o balçığa yenilmiş, balçıkta kaybolmuştur. Sen de gönlüne; 'Bu da gönüldür.' diyemezsin. Çünkü senin gönlün de kirli emellere, şehvete, hiddete, mevki hürsına, dünya isteklerine mağlup olmuş, onlar arasında kaybolup gitmiştir. Göklerden de üstün olan gönül, "abdal"ın, yahut peygamberlerin gönülleridir. Onların gönülleri çamurdan, yani kirli isteklerden, günahlardan arınmış, temizlenmiş, saf bir hâl almıştır." (III: 2245-9)

Anlaşılabacağı üzere Hz. Mevlânâ, "kara balçıkta bulunan su" metaforuyla kalbin türlü hastalıklarla kirlenmesini anlatmaktadır. Oysa evliya ve enbiyanın gönülleri bu balçık türü hastalıklardan arınmış ve saflaşmışlardır.

Hz. Mevlânâ insanın durgun halde bulunan suyun saflığına aldanmaması gerektiğini, en küçük bir dalgalanmada içinde bulunan çamur ve bulanıklığın hemen su üstüne çıkacağını ve asıl mahiyetinin oraya serileceğini düşünür. Bu düşüncesini şöyle dile getirir:

"Kendi noksanını gören kişi, olgunlaşmaya doğru on at çatlatacak koşar. Kendini olgun sanan zavallı ise celal sahibi Allah'a doğru, bu zannı yüzünden yükselemez. Ey kendini olgun gören kişi, senin ruhunda kendini olgun sanmaktan daha kötü bir illet olamaz. Senden bu kendini beğenme, kendini olgun görme hastalığı gidinceye kadar gönlünden, gözünden çok kanlar akar. İblis hastalığına tutulmuş kişi, her ne kadar bazen kendini hor ve mütevazı görür, öyle gösterirse de sen dibinde pislik bulunan bir derenin suyunun saf görünüşüne aldanma... Ey alçak gönüllülük/ tevazu perdesi altında benlik hastalığını gizleyen kişi, birisi denemek kastı ile seni kızdıracak, coşturacak, karıştıracak olursa, içinde pislik bulunan su bulanır da pisliğin rengi

meydana çıkar. Ey genç, ey toy kişi! Her ne kadar, senin varlığının ırmağı, kendini sana, saf duru ve lekesiz gibi gösterirse de aldanma. Onun dibinde pislik vardır; bulanmak için fırsat beklemektedir.” (I: 3212-9)

“Zavallı sen ise; gönlünü kararttın, paslandırdın! Şimdiye kadar böyle yaptın, bari bundan sonra yapma; suyu bulandırdın, daha fazla bulandırma! Gönül şehrinin suyunu bulandırma ki, durulsun da, orada ayı, yıldızları dolaşır halde göresin! Çünkü insanlar, ırmağın suyuna benzerler; su bulanınca, dibini göremezsin! Irmağın dibini ara; dibi mücevherlerle, incilerle dolu! Su ise, berrak ve durudur; kirlilikten uzaktır; sakın o ırmağı bulandırma!” (IV: 2479-84)

İnsanın ruhu, esasen berrak bir su, tertemiz, saf hava gibidir. Fakat işlediğimiz kötü işlerle, günahlarla bulanınca, suçlarla tozlanınca, kirlenince hiç bir şey görünmez olur. Maneviyat incilerini ve hakikat nurlarını görebilmek için o suyu durultmak ve suyu tasfiye etmek lazımdır. Tövbe ve gözyaşları ile kirlilikler giderilebilir. (Mevlânâ, 2006b: 567)

Nefsin Kötü Arzu ve İstekleri Anlamında

Hz. Mevlânâ, nefsin kötü arzu ve isteklerini açıklamak için de su metaforundan yararlanır. Bu bağlamda müşriklerin taptığı put ile nefsi karşılaştıran Mevlânâ, putu, bir küpün içindeki “kara su”ya benzetirken nefsi ise bu kara suyun kaynağı olarak tanımlar. Ona göre put küpü bir taş parçasıyla kolaylıkla kırılabilirken, nefis kesilmeden akan bir çeşme ve bir kaynaktır. (Çatak 2012: 97) Şöyle anlatır:

“Kaptaki, küpteki su bitse de, nefis çeşmesinin suyu tazedir, kesilmeden akar durur. Put, testide gizli duran kara sudur. Sen nefsi, bu gizli kara suyun kaynağı bil... O yontulmuş put, çamurlu, kirliliğe kara bir sele benzer. Put yontan nefis ise ana yoldaki çeşmedir. Bir taş parçası yüz testiye kırar. Fakat çeşmenin suyu durup dinlenmeden akar. Put kırmak kolaydır, hem de pek kolay, fakat nefis putunu kırmayı kolay sanmak, bilgisizliktir, bilgisizlik.” (I: 774-8)

“Kuyuda, kara suyun içinde doğan, ovanın güzelliği ile kuyunun zahmetini ne bilsin? Allah korkusu ile nefsanî arzularından kendini kurtarıncaya, Hakk Tesnîm’inden (Kur’an, 83: 27) sana büyük bir kadeh sunulur! Heva ve hevesine uyma; şehvet yoluna düşme, o yolu bırak; Hakk’ın kapısına, Selsebîl’e (Kur’an, 76: 18) gel!” (VI: 3500-3)

Bu tabiat âlemi, bir kuyu gibidir. Nefsanî gıdalar da kara sudur. Ruh âlemi latif bir ovadır. Bu tabiat kuyusuna düşen, bu kara su ile ünsiyet kılan kişi, ruh âleminin güzelliğini ve kendi içinde bulunduğu bela ve mihneti ne bilsin? (Mevlânâ, 2006c: 589)

Tevhit / Vahdet Anlamında

“Yukarıdaki hikâyede geçen vezir, Îsâ (a.s.)’daki vahdeti, renk birliğini idrak edememiş ve Îsâ’nın mana küpündeki huydan bir huy edinmemişti. Hz. Îsâ’nın tertemiz mana küpünde, yüz renkli elbise, ışık gibi lekesiz bir hale gelir, tek renge boyanırdı. Bu tevhit, bu tek renklilik, Hakk’ı arayan kişiye usanç verecek, bıktırarak bir tek renklilik değildir. Balıkların duru su içinde tek renkli deryada, hayat ve rahat buldukları gibi onlar da tek renklilikte hayat ve rahat bulurlar. Tek renkli denizlerin aksine, her ne kadar karalarda kesret âleminde binlerce renk varsa da, vahdet denizinin balıkları, kurulukla ve çeşitli renklerle savaştadır.” (I: 500-3)

Rivayete göre Hz. İsa gençliğinde boyacılık edermiş. Boyanmak üzere getirilen elbise ve kumaşları o küpe atarmış, elbise ve kumaş sahibi hangi rengi istiyorsa, onun

elbisesi yahut kumaşı istediği renge boyanmış. Aynı küpten istenilen çeşit çeşit renklerin çıkması Hz. İsa'nın bir mucizesi olarak görülmekte... Ve mutasavvıflara kesrette vahdeti hatırlatmakta ve bu *sıbgatullah* olarak tarif edilmektedir. Hz. İsa'nın küpünden renk renk kumaşlar çıktığı gibi Vahdet Küpü'nden de türlü türlü renk ve şekillerde mahlûkların zuhur eylemiş olması ile eşyada görülen bu kesretin yegâne membamın vahdet olduğu anlatılmaktadır. (Mevlânâ, 2006a: 43; Tunçbilek 2007: 59)

“Fakat nurun aslına ulaşan, zat tecellisine mazhar olan kişi, her zaman o nura dalmış bir haldedir. Ne bir bulut onun yolunu keser, ne de nuru gurub eder. O kişi, göğüsleri yakan, yandıran ayrılıktan kurtulmuştur. Allah'ın lütfu ile bir cezbeye kapılmış, beşeriyetten ruhaniyete yükselmiştir. Daima su içinde bulunmak, balığın işidir. Yani vahdet denizinde daima yüzen velilerdir. Yılan ahlaklı kimseler, velilerle yoldaşlık yapamaz.” (III: 3590-5)

İlahî Akıl / Akl-ı Küll Anlamında

Hz. Mevlânâ akl-ı küll kavramını açıklamak için bir çok metafor kullanır. Bunlardan biri de bir değirmeni döndüren su metaforudur. Ona göre değirmen taşı, dünyada var olan bütün hareket ve vakıaları, değirmen taşını döndüren su ise ilahî akli temsil eder. Şöyle der:

“Sen şu dolap gibi dönüp duran gökyüzünü düşün; onun dönüşü nedendir? Ona işaret eden, ona yol gösteren "Akl-ı Küll"den, ilahî akıldandır. Şu rüzgârın esişi, dönüp dolaşışı, ondaki mana yüzündendir. Su olmazsa, değirmen çarkı dönebilir mi? Kat kat yerlerle gökler ve yerlerle göklerde bulunanların hepsi, o can deryasında, o mana denizinde çör çöp gibidir. Suda çör çöpün şuraya buraya vurması, oynayıp durması, yine sudandır, suyun dalgalanmasındandır.” (I: 3335-40)

Anlaşılabacağı üzere tüm harekât ve sükûn suyun hareketinden ve dalgalanmasındandır. Su olmasa harekât da sükûn da mevcut olamayacaktı. Son beyitte Mevlânâ su ile akl-ı küll'ü temsil ederken, yedi kat yerlerle gökler ve yerlerle göklerde bulunanların hepsi ise suyun üzerindeki çerçöp ile betimlenmektedir. (Köle 2013: 84)

İbadet / Hayır - Hasenat Anlamında

Hz. Mevlânâ su metaforunu ibadet ve hayır-hasenat anlamında da kullanmıştır. Bu anlatımda bilmediği bir yola çıkan kimsenin yolculuk esnasında ihtiyaç duyacağı suyu yanında götürmesi ve ihtiyatlı olması gerekliliğinden hareketle ahiret yolcusu olan insanın da ibadet, hayır ve hasenat yaparak yolculuğu için hazırlık yapması izah edilmektedir:

“İhtiyat nedir? İki tedbirden hangisi seni tehlikeye düşmekten alıkoyacaksa onu yapmaktır. Birisi sana; “Gideceğin şu yedi günlük yolda, hiç su yoktur. Ancak ayakları yakan kum vardır.” dese, Başka birisi de; “Bu söz yalandır, yolda her gece akan bir çeşme göreceksin.” haberini verse; İhtiyat odur ki; yanına su alır, susuz kalmak korkusundan kurtulur ve doğru hareket etmiş olursun. Eğer yolda su varsa, taşıdığın suyu döker, tazesini içer ve kabını doldurursun, fakat ya yolda su yoksa eyvahlar olsun susuz yola düşene... Ey Allah'ın halifesi olan Ademoğulları! insafli olun, doğru hareket edin de, kıyamet günü için ihtiyatlı bulunun.” (III: 2842-6)

Haram Lokma Anlamında

Haram lokmayı da yine su metaforuyla izah eden Mevlânâ, onu, kandile konulan ve kandili söndüren suya benzetir. Şöyle ifade eder:

“İnsanın nurunu, kemalini artıran lokma, helâl kazanç ile elde edilen lokmadır. Haram lokma ise, kandilimize konunca kandili söndüren yağa benzer. Sen ona yağ değil su adını koy, çünkü ışığımızı söndürüyor.” (I: 1642-3)

Güzel Söz / Dua ve Niyaz Anlamında

Hz. Mevlâna suların buharlaşarak göğe çıkması ve yağmur olarak tekrar yere inmesinden hareketle, güzel söz ve dualarımızın da su gibi önce sonsuzluk âlemine daha sonra ise yağmur misali rahmet ve güzellikler olarak yine bizim gönüllerimize ineceğini anlatır. Bu anlatımda su ve yağmur metaforuyla güzel söz, dua ve niyazlar açıklanmak istenmiştir:

“Su, havuz içinde mahpus gibidir. Fakat rüzgâr onu emer, yukarı çeker, alır. Çünkü su da, rüzgâr gibi dört unsurdan biridir. Rüzgâr, o suyu azar azar alır, ta madenine kadar götürür. Onu hapisten kurtarır, sen bu hali, bu gidişi, tükenişi göremezsin. Candan, gönülden söylenen güzel sözler, dualar, niyazlar, yakarışlar, Hakk'a doğru yükselir. Hakk'tan başka kimsenin bilmediği, bir yere kadar varır, ulaşır. Temizlenmiş ve arınmış olan nefeslerimiz, hoş sözlerimiz, yücelir, yücelir, bizden armağan olarak ölümsüzlük, sonsuzluk âlemine varır. Sonra sözlerimizin, niyazlarımızın sevabı, Allah'ın rahmeti eseri olarak kat kat çoğalarak bize gelir. Sonra da, kul, elde ettiklerine benzer sevabı, tekrar elde etsin diye, Allah, bize, yine onlara benzer sözler söyler. İşte böylece, hiç durmadan, güzel sözler, ötelere yükselir, yücelere gider. Karşılığında rahmet iner, bu iki hal, sende, senin varlığında daima olur durur.” (I: 879-886)

Günah / Küfür Anlamında

Hz. Mevlânâ gönlü bir testiye, duyu organları vasıtasıyla insanın içine akan olumsuz duygu, düşünce ve davranışları da acı ve tuzlu suya benzetir. İnsanlar his musluklarını kapatmadıkları için gönül testilerine bu acı ve tuzlu su dolmuş daha sonra ise bu acı ve tuzlu sular onların gönüllerini hasta etmiş ve gönül gözleri kör olmuştur.

“Ey hakkı arayan kişi, sen vakit geçirmeden duygu musluklarını kapa ve testiye aşk küpünün suyu ile doldur. Cenabı Hak; "Nefsin isteklerine karşı gözlerinizi kapayın." diye buyurdu. Çünkü insanların çoğu, his musluklarını kapamadıkları için, beden tekstileri acı ve tuzlu olan günah suları ile dolmuştur da hastalanmışlar, yarı kör olmuşlar, gerçeği görememişlerdir. Ey yeri, yurdu tuzlu su çeşmesinin başı olan kişi, sen Ceyhun'u, Şatt'ı, Fırat'ı ne bilirsin? Ey bu fani dünyadan ve onun zevklerinden kurtulmayan zavallı, sen yokluğu, mana sarhoşluğunu, ruh neşesini ne bilirsin?” (I: 2723-5)

Tuzlu ve acı su metaforuyla günah kavramını açıklayan Hz. Mevlânâ, “kara su” metaforunu ise küfür kavramını açıklamak için kullanmıştır.

“Hz. Osman'dan önce bir kâtip vardı ki, vahiy olunan ayetleri dikkatle yazmaya çalışırdı. Vahyin nurları o kâtibe de vurunca, gönlüne bazı hikmetler doğardı. Peygamberimiz de, onun gönlüne doğan hikmetleri aynen ifade buyururdu. O zavallı kişi, bu yüzden ne oldum delisi oldu da yoldan çıktı. ‘Allah nuru ile nurlanan peygamber ne söylüyorsa, o hakikat, benim gönlüme de doğuyor.’ demeğe başladı. Onun bu düşüncesinin ışığı, Resûlullah Efendimize aksetti. Allah'ın kahrı da, o kâtibin canına geldi çattı. Hem kâtiplikten çıktı, hem dinden. Kin güderek, Resûlullah Efendimizin ve İslam Dininin düşmanı oldu. Hz. Mustafa (s.a.v) Efendimiz; "Ey inatçı kâfir, mademki nur sendendi, neden şimdi nursuz kaldın, kapkara kesildin? Eğer ilahî

bir nur kaynağı olmuş olsaydın, senden böyle kapkara su fışkırır mı idi?" diye buyurdu." (I: 3228-31)

Erkek Anlamında

Kadın ve erkek arasında bir kıyaslama yapan Mevlânâ, görünüşte erkeğin kadından güçlü olduğunu ancak gerçekte kadına yenilmiş bulunduğunu, ateş ve su metaforuyla anlatır. O görünüşte suyun ateşi söndürebileceğini ancak araya bir tencere konulunca ateşin suyu kaynatarak duman haline getireceğini şöyle izah eder:

"Erkek, yiğitlikte Zal oğlu Rüstem olsa, kahramanlıkta Hz. Hamza'yı bile geçse, kendi kadınının esiridir. Su güç bakımından ateşten üstündür. Gerekince ateşe saldırır, onu söndürür. Fakat su bir kaba konunca ateş onu kaynatır. Su ile ateş arasına bir tencere girince, su ateşi söndüremez de ateş suyu yok eder, buhar halinde havaya uçurur. Görünüşte, su ateşe galip olduğu gibi, sen de kadına galip isen de, iç yüzden ona mağlupsun, çünkü onu istemektesin." (I: 3429-31)

Dünya Malı Anlamında

Allahın insanlığa verdiği rızıkları bir denize benzeten Mevlânâ, insanın rızıkının da kendisine yetecek bir günlük miktar olduğunu düşünür. Ona göre rızıklar denizini bir testiye dökseniz alabileceği yine sadece bir günlük ihtiyacı karşılayacak miktardaki sudur. Buradan hareketle kanaat etmeyi ve hırsla kapılmamayı salık veren Mevlânâ şöyle seslenir:

"Dünya bağıni kopar, maddeye olan bağlılıktan kendini kurtar da, hür ol, ey oğul ne zamana kadar altının, gümüşün esiri olacaksın? Rızıklar denizini, bir testiye dökerek olsan, ne kadarını alır? Ancak bir günlük kısmet, bir günlük su... Harislerin, dünyayı çok sevenlerin göz testileri hiç dolmaz. Sedef de kanaat edici olmayınca, içi inci ile dolmaz." (I: 19-21)

Mevlânâ, su, deniz ve gemi metaforunu dünya malı anlamında kullanılmıştır. Suyun geminin altında olunca onun hareket etmesine yardım edeceğini, ancak gemin içine girince gemiyi batıracağını ifade eden Mevlânâ bu anlatımıyla da yine dünya malının doğru kullanılmasını salık vermektedir. Ona göre mal sevgisi insanın gönlüne girmemelidir. Şöyle anlatır:

"Mala, din için, Allah için sahip olanlar hakkında, Resûlullah Efendimiz; "Bu ne güzel, ne hayırlı mal." diye buyurdu. Geminin içindeki su, gemiyi batırır. Geminin altındaki su ise gemiyi kaldırır, sırtında taşır. Mal, mülk sevgisini gönlünden çıkarıp attığı için Süleyman (a.s.) kendisine fakir dedi. Ağzı kapalı desti, uçsuz bucaksız denizin üstünde, hava dolu bir gönülle yüzer, durur. Gönlünde dervişlik havası, aşk havası bulunan kimse de dünya denizinin üstünde batmadan durabilir. Gerçi bu cihan bütünüyle onun mülkü ise de, cihan mülkü, onun gönül gözündeki bir hiçten ibarettir. Şu halde, gönlü, "min ledün" ilmiyle yani ilahî aşk havasıyla doldur da, onun ağzını bağla ve mühürle." (I: 985-92)

Anlaşıldığı gibi içine su girmemesi için ağzı sıkı sıkıya kapalı bulunan bir testi uçsuz bucaksız denizlerde batmadan yüzer durur. Bu metaforik anlatımla Mevlânâ, dünya malına tamah etmeyen, hırsını yenebilmiş insanın, elinde bulunacak dünya malı ne kadar çok olursa olsun kendisine bir zarar vermeyeceğini anlatmak ister. (Soysaldı 2011: 69)

Mevlânâ dünya malını acı ve tuzlu suya benzetir. O, acı ve tuzlu suyu sadece kör kuşların içeceğini, nerede bir kör kuş varsa bu acı suyun müşterisi olacağını, içilen acı ve tuzlu suyun da körlerin körlüğünü daha da artıracığını şöyle anlatır:

“Ey acı sel! Nerede kör kuş varsa, bölük bölük senin başına toplanır. Böylece de acı sudan körlükleri artar. Çünkü acı su, tuzlu su körlüğü artırır. Ehl-i dünyanın, yani dünyaya gönül verenlerin, bu yüzden gönül gözleri kördür. Çünkü onlar şu balçıktaki, yani cismaniyetin acı, tuzlu suyunu içerler. Mademki dünyada gizli bir ab-ı hayatın yok, acı tuzlu suyu iç de, körlüğün artsın.” (V: 810-6)

Dünya Hayatı Anlamında

Dünya hayatının geçiciliğini, faniliğini su ve serap metaforuyla anlatan Mevlânâ, serabın uzaktan su gibi görüldüğünü ama yanına yaklaşıncaya serap olduğunun anlaşılacağı örneğinden hareketle dünya hayatını şöyle izah eder.

“Bu dünyanın nimetleri, zevkleri içine girip tatmadan, denemeden evvel pek güzeldir. Uzaktan pek hoştur. Uzaktan göze su gibi görünür, fakat yaklaşırsan onun serap olduğunu anlarsın. Dünyanın yemi meydandadır da, tuzağı gizlidir. Önce onun sana nimet verişini hoş görünür ama sonu öyle değildir. Ey dünyanın maddi nimetleri peşinde koşan talip! Dünya nimetlerine ulaştın, ona kavuştun mu? Yazıklar olsun, eyvahlar olsun, sana. Bil ki, bu nimetlerin sonunda pişmanlık vardır, inlemek vardır, gözyaşı dökmek vardır.” (VI: 316-21)

Allah’ın Rahmet, Lütuf ve Merhameti Anlamında

Hz. Mevlânâ’nın su metaforuyla izah ettiği diğer bir konu da Allah’ın rahmet ve merhametidir. Bu anlatımda Allah’ın rahmet ve lütfü mümin kullarına çok yakın ve her an onlarla birlikte olmasına rağmen kullar, bu rahmet ve lütuf denizinden gafildirler. O, bu durumu dere kenarında uyuyan bir kimsenin haliyle açıklar:

“Ey insanlar! Allah’ın hudutsuz olan rahmeti her zaman akıp durmada, fakat siz onu anlamıyorsunuz. Uyumuş kalmışsınız. Dere kenarında yatmış uyumuş kimsenin elbisesi, derenin suyunu içtiği, yani islandığı halde, uyuyan, rüyasında serap arar. Belki ilerde su vardır ümidi ile koşar durur. Bu düşünce ile yoldan çıkar, sudan uzaklaşır. ‘Orada su var.’ der. Fakat buradaki sudan uzaklaşır, hayale kapılıp hakikatten ayrılır.” (IV: 3304-9)

Suyun bir diğer özelliği ile de yine Allah’ın rahmet ve merhameti açıklanır. Su nasıl çukur ve alçak yerlere akarsa Allah’ın rahmet ve merhameti de aynen su gibi alçakgönüllü olan dertler sebebiyle acizliğinin farkına varmış kulların yardımına koşar, gönüllerine dolar:

“İnsanlık ve iyilik hususunda aslan kesilmiş erin avı; sevgidir, merhamettir. İlaç, dünyada iyileştirmek için, hastadan başka kimseyi aramaz. Nerede bir dert varsa, deva oraya gider. Nerede alçak ve çukur yer varsa, su oraya akar. Sana rahmet ve merhamet suyu gerekse, yürü, alçal, alçak gönüllü ol; ondan sonra da merhamet şarabını iç, mest ol, kendinden geç.” (II: 1938-41)

İnsanın gönlündeki manevi kirleri de ancak yine Allah’ın rahmet ve merhamet suyu temizleyebilir:

“Kan pistir, ama azıcık su ile temizlenir. Fakat insanın içinde öyle manevi pislikler var ki... İnsanın içindeki pislikler, Allah’ın lütuf ve merhamet suyundan başka

bir şeyle temizlenmez. Çünkü bu manevi kirler, ibadette bulunan kişinin bile gönlünden eksilmez, giderilmez.” (II: 1799-1800)

Sonuç

Metaforik anlatım düşünürlerin fikirlerini ortaya koymada tercih ettikleri bir yöntemdir. Soyut kavramların aklileştirilmesi veya bundan daha öte bir zenginlik kazanması için farklı kelimeler ödünç alınması büyük önem arz eder.

Tasavvufî düşüncenin etkin isimlerinden biri olan Hz. Mevlânâ da *Mesnevî* adlı eserinde metaforik anlatım metodunu çokça kullanmıştır. *Mesnevî*'nin temel anlatım biçimi metaforiktir. O düşüncelerini açıklarken metaforlardan yararlanmayı bir sanat hâline getirmiştir. Bir dil ustası olan Hz. Mevlânâ'nın eşsiz eseri *Mesnevî* metaforik anlatıma sıkça başvurmasının nedeni, ifadeye üslup güzelliği vermek, anlaşılmasında güçlük çekilen konuları biraz daha anlaşılır kılmaya çalışmaktır.

İnanç ve kültür dünyasında su, hayat, sonsuzluk, bereket ve kutsallığı ifade eder. Sahip olduğu bu anlam zenginliği dolayısıyla su, birçok mitoloji ve dinî düşünce içerisinde her zaman var olagelmıştır. Su, her şeyin kaynağı olması yönüyle de büyük bir değere sahiptir. O, bütün kaynağı içinde bulunduran, bütün cinslerin kendisinden meydana geldiği, varlıkların gerek geri çekilmesiyle gerekse dünyanın tamamen yok olmasıyla tekrar döneceği ilk cevheri simgeler.

Tasavvufî düşüncede de suya farklı anlamlar yüklenmiştir. Âşıkların gönülleri yanmasaydı, su olmazdı. Su, âşık demektir ki, onların gönüllerinin yanmasından dolayı dünyada su vardır. Gönül, suya benzetilir ki, “su gibi berrak olmalı gönül” denilir. Dolayısıyla su kana kana içilir. Bu sebeptendir ki gönül, su gibi aslına olan muhabbetten dolayı âşıklar gibi coşkunlaşır, cezbeye kapılır. Tasavvufta *Marifet Kapısı*'nin sembolü sudur. Gönül yolunda en sondan bir önceki merteye olan Marifet Kapısı, hakikatine sadık kalan insanın cevherinden dolayı su ile ifade edilir.

Hz. Mevlânâ da suyu değişik anlam kalıpları içinde kullanmıştır. O, *Mesnevî* adlı eserinde birçok düşüncesini anlatmak üzere bol miktarda su metaforundan yararlanmıştır. Hz. Mevlânâ, aşk-ı ilahî'yi anlatmak üzere su metaforunu kullanır. İnsan Allah vergisi olarak kendisinde mevcut olan aşk potansiyelini doğru kullanmalı, onu doğru alana yönlendirmelidir. Kendisindeki bitmek tükenmek bilmeyen bir deniz misali aşk-ı ilahîyi başkalarına anlatmaktan bigâne kalmamalıdır. Bununla birlikte aşkı yanlış yerlere yönlendirmekten kaçınılması gerektiği ise suyun telef edilerek bağın susuz kalması metaforuyla anlatılır.

Mevlânâ âlemi saf ve duru bir suya benzetir. Bu metaforik anlatımda duru ve saf suyun üzerinde zuhura gelen eşkal ve görüntüler ise Allah'ın sıfatlarını temsil eder. Âlem, Allah'ın sıfat ve isimlerinin tecelli aynası olmak bakımından bir tecelligah-ı ilahî'dir.

Mevlânâ, bedeni testiye ruhu ise testideki suya benzetir. Kişinin tüm tutum, söz ve davranışları ise testideki suyun kabarcıkları ve hareketleri mesabesindedir. Benzer bir metafor olarak Mevlânâ bedeni tandıra, ruhu ise tandırda pişen yemeğe benzetir. Yemeğin cinsini ele veren çıkardığı kokusu ve köpüğüdür.

Ruhu suya, bedeni ise toprağa benzeten Hz. Mevlânâ, insanı da su ve topraktan yapılmış kerpice benzetir. Sadece su kullanılarak bir insanın kafasının yaralanamayacağını, sadece toprak serpererek de yine yaralanmanın gerçekleşmeyeceğini

ancak su ve toprağın karıştırılarak yapılan kerpicin düşmanın kafasını yaralayacağını söyleyen Mevlânâ, bu anlatımıyla insanın sadece ruh veya sadece bedenle kendisinden beklenen vazifeyi ifadan aciz kalacağını izah etmek ister.

Ruhu su metaforuyla anlatan Mevlânâ, insan ruhunun vuslattan ayrı kalmasının tehlikesini ise yine testi içindeki su metaforuyla izah eder. Testi içindeki suyu denizden uzak tutmamak gerekir ki su bozulup kokmasın. Denizden ayrı kalan testideki su bir müddet sonra tazeliğini, berraklığını ve letafetini kaybedecektir.

Hz. Mevlânâ, su metaforunu farklı birçok manayı izah etme sadedinde kullanmıştır. Bu kavramlardan biri de şeyh-i kamil kavramıdır. Kamil şeyhi bir akarsuya benzeten Mevlânâ, diğer insanların şeyh hakkındaki eleştiri ve çekiştirmelerini ise suyun üzerinde akıp giden ve suyun saflığına bir halel getiremeyen çerçöpe benzetir.

Aynı şekilde kamil şeyhi suya benzeten Mevlânâ, şeyhi hor görüp onunla kavga eden, ona haset eden kimseyi ise ateşe benzetir. Bu metaforik anlatımda şeyh ezel denizi olarak tanımlanmakta ve insanları yakan ateş olarak tanımlanan kötü kişiyi korkutmaktadır. Ateş su ile korkutulabilir çünkü su ateşi söndürür bununla birlikte su ateşten bir zarar da görmez.

Şeyh-i kamilin kimseyi ayırt etmeden herkesi irşat etmeye çalışmasını suyun her türlü pisi ve pisliği temizlemesiyle açıklar. Su her türlü kirliliği temizler, kendisi kirlenince ise bütün temizliklerin kaynağına giderek temizlenir

Hz. Mevlânâ tuzlu su metaforuyla şeyh olmadığı halde insanları irşada kalkışan sahte şeyhleri anlatır. Ona göre nasıl ki tuzlu su insanın susuzluğunu gidermez ve daha da artırırorsa sahte şeyh de insanın ihtiyaç duyduğu irşadı yerine getiremez. Bununla da kalmaz sadık Hakk yolcularının gerçek şeyh arayışlarına da mani olur, onları da yollarından eder.

Hakikati suya, hakikat arayıcısını ise su kuyusu kazarak su bulmaya çalışan insana benzeten Mevlânâ, suyun insanın gönül âleminden çıkacağını beyan eder. Bu durumda su kuyusu beden toprağında kazılmalıdır. Beden toprağının kazılması nefsanî istekleri terk ve evamir-i ilahî'ye riayet olarak anlaşılmalıdır.

Hz. Mevlânâ ölüm hadisesini de yine su metaforuyla anlatır. Ona göre ölüm aslında bir ab-ı hayattır. Fakat karanlıkta ve gizlenmiştir. Susuz kalmış bir kimsenin suya hasreti gibi insan ölüme yani ab-ı hayata hasret çekmeli ve onu aramalıdır. Sonsuz olan hayat nehrine ancak ölüm kapısından girilebilir. Bundan dolayı o büyük ırmağı görünce insan, elindeki ömür kâsesinin suyunu/ kısacık dünya hayatını nehre dökmeli ve o nehre koşmalıdır.

Mevlânâ, tahsille elde edilen bilgiyi/aklı akarsuya, Allah'ın ihsanı neticesi elde edilen akli/bilgiyi ise bir su kaynağına, gözesine benzetir. Birincisinin kaynağı bağlanırsa olduğu gibi kalır ve daha ileri gidemez, kurumaya mahkûmdur. Ancak ikincisinin kaynağının bağlanmasının imkânı yoktur çünkü o kendisi kaynaktır.

Hz. Mevlânâ, su metaforuyla kalp ve gönül kavramını da açıklamıştır. Bu metaforik anlatımda o, kalbi/gönlü bir dereye benzetir. İnsanı rahatsız eden şeytani ve nefsanî vesveseleri ise derenin dibinde gizli halde duran dikenlere benzetir. Dışarıdan bakılınca suyun dibindeki dikenler görülmez. Ancak suyun içine dalınca diken olduğu anlaşılır.

Hız. Mevlânâ gönlü bir testiye, duyu organları vasıtasıyla insanın içine akan olumsuz duygu, düşünce ve davranışları da acı ve tuzlu suya benzetir. İnsanlar his musluklarını kapatmadıkları için gönül testilerine bu acı ve tuzlu su dolmuş daha sonra ise bu acı ve tuzlu sular onların gönüllerini hasta etmiş ve gönül gözleri kör olmuştur.

Kaynaklar

Akman, Eyüp (2002), "Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, c.10, sayı:1, s.1-10.

Akseki, A. Hamdi (2004), "Sûfiye-i Kirâm Hazarâtının Rûh Hakkındaki Tarz-ı Telâkkîleri", Haz: Halil İbrahim Şimşek, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, c. 5, sayı:13, s.383-393, Ankara.

Arık, Durmuş (2005), *Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları*, Öztepe Matbaacılık, Ankara.

Aşkar, Mustafa (2010), "Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin İnsan Anlayışı ve İnsanın Kozmik Âlemdeki Yeri", *2007 Mevlana Celaleddin Rumi 800. Doğum Yıldönümü Uluslararası Mevlana Sempozyumu Bildirileri-1*, Motto Project, İstanbul.

Aydın, İbrahim Hakkı (2006), "Bir Felsefî Metafor 'Yolda Olmak'", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.6, sayı:4, s.9-22.

Bayat, Fuzuli (2007), *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I)*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1992), *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul.

Cebecioğlu, Ethem (1998), "Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi'nin Bazı Tasavvufî Kavramlara Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.38, s.123-154.

Çağbayır, Yaşar (2007), *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük* (c.3), Ötüken Neşr., İstanbul.

Çatak, Adem (2012), "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Nefs Kavramına Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED*, sayı:48, Erzurum.

Çiçek, Hasan (2003), "Kadîm Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlana'nın Mesnevî'sinde Metaforik Anlatım", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.294-311.

Edwards, Paul (1972), *The Encyclopedia of Philosophy*, Newyork, c.V.

Eliade, Mircea (2005), *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi* (çev: Mustafa Ünal), Serhat Yayınevi, Konya.

Güçlü, A. Baki vd. (2002), *Sarp Erk Ulaş Felsefe Sözlüğü*, Ankara.

Gürkan, Salime Leyla (2009), "Su", *DİA* (c.37), İstanbul.

İlbey, Ali (2014), <http://www.habervaktim.com/yazar/65144/hazret-i-su.html>
Erişim Tarihi: 23.06.2014.

Kafesoğlu, İbrahim (1987), *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Kıyak, Abdulkadir (2013), “Geleneksel Türk İnanışlarındaki Kültürünün Elazığ’daki İzleri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, sayı:4, s.22-39.

Konur, Himmet (2005), “Mesnevî’de Mürîd-Mürşid İlişkisi”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, c.6, sayı:14, s.149-158.

Köle, Bekir (2013), “Tasavvufa Göre İlahî Hakikatlerin İdrâkinde Aklın Konumu”, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 3, s.81-96

Mevlânâ, Celaleddin Rumi (2006a), *Mesnevî* (çev., Şefik Can), (Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi), İstanbul, I-II.

Mevlânâ, Celaleddin Rumi (2006b), *Mesnevî* (çev., Şefik Can), (Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi), İstanbul, III-IV.

Mevlânâ, Celaleddin Rumi (2006c), *Mesnevî* (çev., Şefik Can), (Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi), İstanbul, V-VI.

Müslim, Ebu’l-Huseyin Müslim İbnu’l-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (1332). *el-Camiu’s-Sahih*. İstanbul.

Nesterova, Svitlana (2011), *Mevlânâ’nın “Mesnevî” İsimli Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Öge, Sinan (2007), “Mesnevî’de Kader Anlayışı”, *Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildirileri-II*, Şanlıurfa.

Ögel, Bahaeddin (2010), *Türk Mitolojisi I-II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ögke, Ahmet (2007), “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde “Har (Eşek)” Metaforu”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8, sayı:18, s.19-41.

Özköse, Kadir (2005), “Mevlânâ Düşüncesinde Firkat ve Vuslat”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (Mevlana Özel Sayısı)*, c.6, sayı:14, s.233-250.

Pala, İskender (2009), “Su”, *TDVİA* (c. 37), İstanbul.

Soysaldı, İhsan (2006), “Mevlana’nın Aşk Anlayışı”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.8, sayı:2, s.93-112.

Soysaldı, İhsan (2011), *Mevlana’da Aşk*, TBBD Yayınları, İstanbul.

Sözen, Kemal (2006), “Mevlânâ Düşüncesinde Ruh Tasavvuru”, *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevânâ Sempozyumu Bildirileri*, Çanakkale.

Tenik, Ali ve Göktaş, Vahit (2014), “Tasavvufî düşüncede Zikir ve Zikrin Benlik İnşasına Etkisi”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, c.8, sayı:15, s.263-286.

Tokarev, S. Aleksandrovich (2006), *Dünya Halklarının Dinler Tarihi* (çev: Rauf Aksungur), İstanbul.

Tunçbilek, H. Hüseyin (2007), "Mevlana'da Vahdet-İ Vücüd Telakkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.12, sayı:18, s.55-60.

Yusuf Has Hacib (2008), *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.